

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α', Β', Γ' Γυμνασίου

Τόμος 3ος

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ευάγγελος Αθανασόπουλος
Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών
Ειρήνη Κοκκινάκη
Σχολική Σύμβουλος
Πολυξένη Μπίστα
Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός
Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Δημήτριος Σουλιώτης
Αναπληρωτής Καθηγητής
Πανεπιστημίου Δυτικής
Μακεδονίας
Βασίλειος Τσιλιμίγκρας
Σχολικός Σύμβουλος
Βιολέττα Λέκκα
Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός
Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Μαρία Παπαηλιάδη, Φιλολόγος

**ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ
ΣΥΓΓΡΑΦΗ**

Χρυσούλα Βέικου

**Σύμβουλος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου**

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Σταυρούλα Ακαλέστου

Ζωγράφος

**ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
“ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ -
MULTIMEDIA A.E.”**

**Τη διαδικασία συγγραφής και
εκτύπωσης του διδακτικού
βιβλίου παρακολούθησε
η Αντωνία Δημητράσκου,
Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός
Β/θμιας Εκπαίδευσης.**

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ /
Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου**

**Πράξη με τίτλο:
«Συγγραφή νέων βιβλίων και
παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση
το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το
Γυμνάσιο»**

**Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου**

**Αναπληρωτές Επιστημονικοί
Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου**

**Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου**

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75%
από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό
Ταμείο και 25% από εθνικούς
πόρους.**

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας, η οποία δημιουργήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ / ΕΠ «Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση» / Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ»

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
ανάπτυξη στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόσβαση για όλους
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Οι διορθώσεις πραγματοποιήθηκαν κατόπιν έγκρισης του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Ευάγγελος Αθανασόπουλος
Ειρήνη Κοκκινάκη
Πολυξένη Μπίστα**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ
ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ**

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**
www.patakis.gr

**Η συγγραφή και η επιστημονική
επιμέλεια του βιβλίου
πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα
του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου**

**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΚΤΗ

Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ (1880-1930)

Οι αλλαγές στην εθνική, πολιτική και κοινωνική ζωή της Ελλάδας επηρεάζουν την πνευματική ζωή. Η ποίηση, που τώρα πια έχει απελευθερωθεί από την καθαρεύουσα και τον ρομαντισμό, επηρεάζεται από νέα λογοτεχνικά ρεύματα: τον παρνασσισμό και τον συμβολισμό. Ηγέτης της Νέας Αθηναϊκής Σχολής είναι ο Κωστής Παλαμάς. Την ίδια εποχή σημαντικοί ποιητές είναι ο Κ. Π. Καβάφης, ο Άγγελος Σικελιανός, ο Κ. Βάρναλης. Οι πεζογράφοι στρέφονται από το μυθιστόρημα στο ηθογραφικό διήγημα. Η λαογραφία επηρεάζει τις θεματικές

επιλογές τους και το ρεύμα του ρεαλισμού τον τρόπο γραφής.

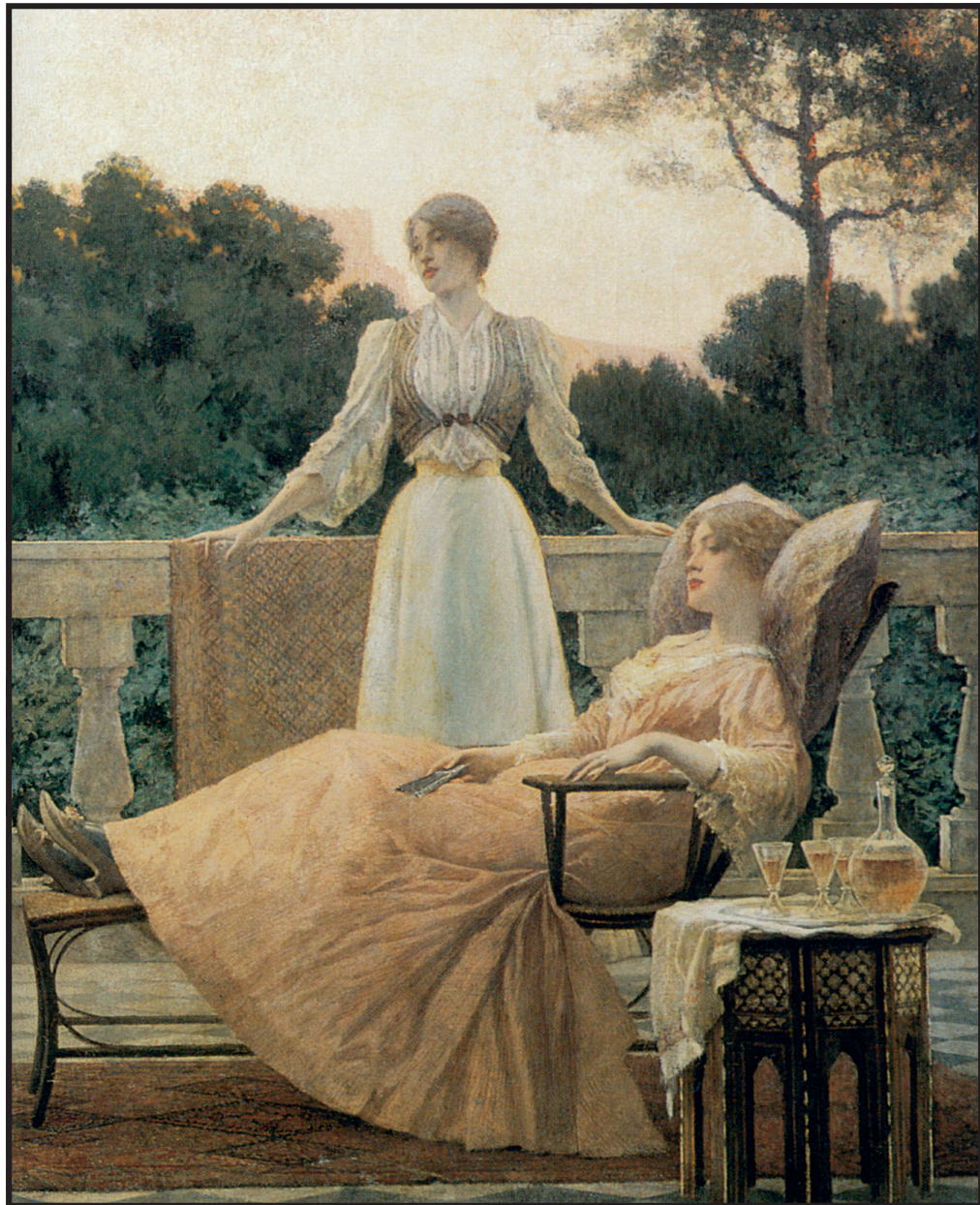
α) Η Νέα Αθηναϊκή Σχολή και η ηθογραφία (1880-1922)

Ιστορικό πλαίσιο

Μετά την Επανάσταση κυριάρχησε όπως είδαμε ο ρομαντισμός τόσο στην ποίηση, όσο και στην πεζογραφία. Πολλές, ωστόσο, κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές σε εθνικό επίπεδο συνέβαλαν ώστε και η ποίηση και η πεζογραφία να στραφούν προς νέες κατευθύνσεις και εκφραστικά μέσα, τα οποία στο μεταξύ είχαν λειτουργήσει σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι ιστορικοί της λογοτεχνίας μας συσχετίζουν τους νέους προσανατολισμούς με την εσωτερική αναδιάρθρωση του κράτους από το 1881. Με τη συνθήκη της

Κωνσταντινουπόλεως παραχωρήθηκε στην Ελλάδα η Θεσσαλία και η Άρτα, με αποτέλεσμα την αύξηση του πληθυσμού και της καλλιεργήσιμης γης. Πρωταγωνιστικά πρόσωπα στην πολιτική ζωή ήταν ο Χαρίλαος Τρικούπης και ο Ελευθέριος Βενιζέλος που οργάνωσαν εσωτερικά το νέο κράτος. Έτσι αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα οι τομείς της οικονομίας, του εμπορίου και της ναυτιλίας. Την ίδια εποχή ο πληθυσμός της υπαίθρου μετατοπίστηκε προς τα αστικά κέντρα. Η μεγαλύτερη πληθυσμιακή ανάπτυξη παρατηρήθηκε στην Αθήνα, της οποίας ο πληθυσμός από το 1870 μέχρι το 1896 τετραπλασιάστηκε. Φανερή ήταν η προσπάθεια της πολιτικής ηγεσίας να δώσει στο ελληνικό κράτος ευρωπαϊκή φυσιογνωμία.

**Ιάκωβος Ρίζος (1849-1926),
«Στην τανάτσα ή Αθηναϊκή βρα-
διά» (1897). Στον πίνακα είναι φα-
νερή η επίδραση των ευρωπαϊκών
συνηθειών στους Έλληνες αστούς
(Εθνική Πινακοθήκη)**

Αίτημα του νέου κράτους έγινε από την αρχή ακόμα της ίδρυσής του η ανάγκη επέκτασης των γεωγραφικών ορίων του. Σύμφωνα με τη διατύπωση του Συντάγματος του 1844, Ελλάδα δεν ήταν μόνο το βασίλειο που έφερε αυτό το όνομα, αλλά περιελάμβανε και όλους τους «αλύτρωτους» Έλληνες που ζούσαν έξω από τα όρια του κράτους. Έτσι γεννήθηκε η «Μεγάλη Ιδέα» που διατηρήθηκε σε όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα και μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922. Το κλίμα της εποχής εκφράστηκε και από τον Γιάννη Ψυχάρη στο βιβλίο του Το ταξίδι μου (1888) που γράφτηκε στο Παρίσι: «ένα έθνος, για να γίνει έθνος, θέλει δύο πράγματα: να μεγαλώσουν τα σύνορά του και να κάμη φιλολογία δική του».

A. Η ποίηση

Με την αρχή της Νέας Αθηναϊκής Σχολής συμπίπτει και η απελευθέρωση της ποίησης από την καθαρεύουσα και τον ρομαντισμό. Ηγετική φυσιογνωμία της αλλαγής αυτής υπήρξε ο Κωστής Παλαμάς που στα πενήντα περίπου χρόνια της δημιουργίας του προσπάθησε να συνδέσει την πνευματική ζωή του τόπου με τις ρίζες της, την παράδοση του δημοτικού τραγουδιού και την ποίηση του Σολωμού.

Στην ελληνική ποίηση κυριάρχησαν τα λογοτεχνικά ρεύματα του παρνασσισμού και του συμβολισμού, τα οποία προηγουμένως είχαν ακμάσει στην Ευρώπη.

Παρνασσισμός και Συμβολισμός

Παρνασσισμός: Λογοτεχνικό κίνημα που γεννήθηκε στη Γαλλία στα μέσα του 19ου αιώνα και στηρίζεται στην κλασική παράδοση απορρίπτοντας την τεχνοτροπία του ρομαντισμού. Ο παρνασσισμός αναζητεί την έμπνευσή του στην αρχαιότητα και ιδίως στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Στην Ελλάδα παρνασσικά ποιήματα έγραψαν ο Παλαμάς, ο Δροσίνης, ο Βιζυηνός, ο Μαβίλης, ο Σικελιανός, ο Βάρναλης και κυρίως ο Γρυπάρης, οι οποίοι και εξέφρασαν το πατριωτικό συναίσθημα και τη λατρεία του κλασικού. Οι ποιητές αυτοί φρόντιζαν ιδιαίτερα τη μορφή των στίχων τους και την ομοιοκαταληξία σεβόμενοι

τους μετρικούς και στιχουργικούς κανόνες και ενδιαφερόμενοι υπερβολικά για τη μορφή.

Συμβολισμός: Λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό ρεύμα που γεννήθηκε επίσης στη Γαλλία την ίδια εποχή ως αντίδραση στον ρομαντισμό και τον παρνασισμό. Τον συμβολισμό χαρακτηρίζει η μουσικότητα και η υποβλητικότητα του στίχου. Η ψυχική κατάσταση του ποιητή συσχετίζεται με τα πράγματα που γίνονται σύμβολα των συναισθημάτων του. Από τον συμβολισμό επηρεάστηκαν πολλοί Έλληνες ποιητές όπως ο Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, ο Απόστολος Μελαχροινός, ο Λάμπρος Πορφύρας, ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου, ο Κώστας Καρυωτάκης.

Κωστής Παλαμάς

Μέσα στην εικοσαετία που πεθαίνουν ο Σολωμός και ο Κάλβος γεννιέται ο Κωστής Παλαμάς (1859-1943) ο οποίος καθιερώθηκε ως αρχηγός της Νέας Αθηναϊκής Σχολής. Ο Παλαμάς γεννήθηκε στην Πάτρα αλλά σε ηλικία επτά ετών έχασε τους γονείς του και αναγκάστηκε να ζήσει στο Μεσολόγγι, στο σπίτι του θείου του. Η εμπειρία όμως της ορφάνιας ήταν τραυματική για τον ποιητή και επηρέασε το λογοτεχνικό του έργο. Στα δεκαέξι του έφτασε στην Αθήνα για να σπουδάσει νομικά. Φύση πνευματικά ανήσυχη δημοσίευε ποιήματα σε ημερολόγια και πολιτικά περιοδικά της εποχής, όπως στη σατιρική-πολιτική εφημερίδα Ραμπάγας, που εκδόθηκε το 1878 και φιλοξένησε κείμενα λογοτεχνών που αργότερα έπαιξαν σημαντικό ρόλο

στην πνευματική ζωή του τόπου.

Ο Παλαμάς, που από το 1897 εργαζόταν ως γραμματέας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, πέρασε τη ζωή του μελετώντας και γράφοντας χωρίς να ταξιδέψει ποτέ στο εξωτερικό. Πολυμαθής και αυτοδίδακτος ωρίμασε μέσα σε μια εποχή έντονων πολιτικών και κοινωνικών ανακατατάξεων, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στους λογοτεχνικούς κύκλους της πρωτεύουσας και άσκησε σημαντική επίδραση στην εποχή του. Το 1886 δημοσίευσε την πρώτη του ποιητική συλλογή με τον τίτλο Τα τραγούδια της πατρίδος μου. Το 1889 βραβεύτηκε στον Α΄ Φιλαδέλφειο Ποιητικό Διαγωνισμό με το ποίημα Ο Ύμνος της Αθηνάς, ύστερα από εισήγηση του Ν. Πολίτη. Βραβεύτηκε επίσης και στον Β΄ Φιλαδέλφειο Διαγωνισμό για την ποιητική του συλλογή Τα μάτια της ψυ-

χής μου (1890). Ο τίτλος από τον στίχο του Σολωμού δείχνει τη σχέση του ποιητή με τη σολωμική παράδοση. Παρακολουθώντας συστηματικά τα μεγάλα ευρωπαϊκά λογοτεχνικά ρεύματα, όπως τον παρνασσισμό και τον συμβολισμό, ο Παλαμάς τα αξιοποίησε δημιουργικά στα ποιητικά του κείμενα. Έντονα επίσης επηρεάστηκε από το επιστημονικό πνεύμα που επικρατούσε στα τέλη του 19ου αι., πράγμα που έκανε την ποίησή του περισσότερο διανοητική. Το 1895 η πολιτεία τού ανέθεσε τη σύνθεση του Ολυμπιακού Ύμνου.

Σημαντικοί σταθμοί στην πορεία του ποιητή θεωρούνται επίσης και τα ποιήματα της συλλογής *Ίαμβοι και Ανάπαιστοι* (1897), *Η Ασάλευτη Ζωή* (1904) και το μεγάλο συνθετικό ποίημα *Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου* (1907), που χωρίζεται σε δώδεκα

«λόγους», έχει ποικίλους ρυθμούς και εκφράζει τον πόθο του λαού να ξεχάσει τις παλιές συμφορές και να βαδίσει προς ένα νικηφόρο μέλλον. Ο ποιητής-προφήτης «προφητεύει ένα μέλλον δόξας για το γένος του», γράφει ο Mario Vitti.

Η υπόθεση του Δωδεκάλογου του Γύφτου: Ο ήρωας του ποιήματος, ο Γύφτος, στην κοσμοϊστορική στιγμή της καταστροφής του Βυζαντίου, ζει τα πανανθρώπινα προβλήματα, αρνείται τις αξίες της ζωής και τις αποκαθιστά με νέο περιεχόμενο. Το βιολί γίνεται για τον Γύφτο το σύμβολο της ζωής. Ο Γύφτος συμβολίζει τον Ποιητή που γίνεται προφήτης και προφητεύει την ανάσταση του έθνους και το νέο μεγαλείο του.

Σε δώδεκα «λόγους» χωρίζεται και το ποίημα Η φλογέρα του βασιλιά (1910), το οποίο ο Παλαμάς έγραψε επηρεασμένος από την ιστορία του Βυζαντίου, σε μια εποχή που οι λόγιοι της Ευρώπης ανακάλυπταν το Βυζάντιο.

Η υπόθεση της Φλογέρας του βασιλιά: Αφού μετά από σκληρούς και μακροχρόνιους πολέμους ο Βυζαντινός αυτοκράτορας Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος συνέτριψε τους Βουλγάρους, αποφασίζει να κατεβεί με τον στρατό του στην Αθήνα και να προσκυνήσει την εκκλησία της Παναγιάς της Αθηνιώτισσας, όπως είχε τότε μετονομαστεί ο Παρθενώνας. Ο ποιητής συνθέτει θριαμβικούς ύμνους για τους ελληνικούς

τόπους, από όπου πέρασε ο στρατός του νικητή βασιλιά.

Ύστερα από τις δύο μεγάλες αυτές ποιητικές συνθέσεις ο Παλαμάς συγκέντρωσε το 1912 σε δύο τόμους τα λυρικά του ποιήματα: Οι καημοί της λιμνοθάλασσας και Η πολιτεία και η μοναξιά. Στον πρώτο αναφέρεται στην πατρίδα του, το Μεσολόγγι και στον δεύτερο ο ποιητής συγκεντρώνει ποιήματα αναφερόμενα σε εθνικά γεγονότα. Τέλος γράφει τους Βωμούς (1915), τους Δειλούς και σκληρούς στίχους (1928) και τα Παράκαιρα (1919). Ακολουθούν: Τα δεκατετράστιχα, Οι Πεντασύλλαβοι και τα Παθητικά κρυφομιλήματα (1925). Ο Παλαμάς έγραψε επίσης τα έργα Ο κύκλος

των τετράστιχων (1929), Περάσματα και χαιρετισμοί (1931) και τέλος Οι νύχτες του Φήμιου (1935), που είναι η τελευταία του συλλογή. Τα ποιήματά του συγκεντρώθηκαν σε δεκαοκτώ ποιητικές συλλογές.

Εκτός από ποιητής ο Παλαμάς υπήρξε κριτικός της λογοτεχνίας και πεζογράφος. Ως κριτικός επεσήμανε την ποιητική αξία του έργου πολλών Επτανήσιων λογοτεχνών (Σολωμού, Κάλβου, Μαρκορά, Τυπάλδου, Λασκαράτου, Βαλαωρίτη). Έγραψε το διήγημα Θάνατος παλληκαριού (1891) και το θεατρικό έργο Η Τρισεύγενη (1903).

Ο Παλαμάς πέθανε τον Φεβρουάριο του 1943 μέσα στην περίοδο της Κατοχής. Ο ιστορικός της λογοτεχνίας μας Λίνος Πολίτης τονίζει ότι ο κόσμος που συγκεντρώθηκε αυθόρμητα για να τιμήσει τον

πεθαμένο ποιητή είχε τη συναίσθηση πως προέβαινε σε πράξη εθνικής αντίστασης. Στον τάφο του ο ποιητής Άγγελος Σικελιανός αφηφώντας τους κατακτητές βροντοφώναξε το φλογερό του προσκλητήριο προς την ελευθερία: «Ηχήστε οι σάλπιγγες! Σ' αυτό το φέρετρο ακουμπά η Ελλάδα!».

Ο Παλαμάς με φοιτητές από τη Μυτιλήνη. Ο Μυριβήλης, όρθιος τέταρτος από αριστερά (Ανθολογία Σοκόλη)

Γεώργιος Δροσίνης

Ο Γεώργιος Δροσίνης (1859-1951), συνομήλικος και φίλος του Παλαμά, παρουσιάστηκε στα γράμματα το 1880 με την ποιητική συλλογή *Ιστοί Αράχνης*: την ίδια χρονιά δημοσιεύτηκε και η μοναδική συλλογή, *Στίχοι*, του Νίκου Καμπά (1857-1932). Οι δύο ποιητές ανήκαν στον κύκλο της εφημερίδας *Ραμπάγας*, από όπου ξεκίνησε και ο Παλαμάς. Με άφθονο το λαογραφικό στοιχείο στην ποίησή του ο Δροσίνης επηρεάστηκε από τους Γάλλους παρνασσικούς. Τα ποιήματά του διακρίνονται για τη χάρη και την κομψότητα στη μορφή και πολλά έχουν ειδυλλιακό περιεχόμενο. Δημοσίευσε επίσης ηθογραφικά διηγήματα, εκφράζοντας έτσι την ένταξή του στο γενικότερο κλίμα της «γενιάς του '80». Στη διάρκεια

της μακράς ζωής του ασχολήθηκε κυρίως με την ποίηση, δημοσιεύοντας πολλές ποιητικές συλλογές, από τις οποίες οι χαρακτηριστικότερες είναι τα Φωτερά σκοτάδια (1915) και τα Κλειστά βλέφαρα, που γράφτηκαν όταν πλέον ο ποιητής βρισκόταν σε ώριμη ηλικία. Την ποίηση του Δροσίνη διακρίνει η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και η εμμονή στη λεπτομέρεια. Μερικά ποιήματά του μελοποιήθηκαν και το ποίημα «Η ανθισμένη αμυγδαλιά» έχει γίνει λαϊκό τραγούδι.

Ιωάννης Γρυπάρης

Τον ίδιο χρόνο της δημοσίευσης της συλλογής του Παλαμά Πατρίδες (1895) εμφανίστηκε στην ποίηση με μια σειρά παρνασσικά σονέτα (με τον γενικό τίτλο Σκαραβαίοι) ο Ιωάννης Γρυπάρης (1870-1942),

που γεννήθηκε στη Σίφνο, αλλά μεγάλωσε στην Κωνσταντινούπολη. Φιλολόγος, με στέρεη κλασική παιδεία, ο Γρυπάρης σταδιοδρόμησε ως εκπαιδευτικός και ύστερα ανώτερος υπάλληλος και τέλος διευθυντής του Εθνικού Θεάτρου. Φανερά επηρεασμένος από τον γαλλικό παρνασισμό εντυπωσίασε με την περίτεχνη επεξεργασία των στίχων και της γλώσσας. Σε μια προσπάθεια να πετύχει την ισορροπία και το μέτρο στράφηκε σταδιακά στον συμβολισμό, όπως και ο Παλαμάς και οι άλλοι ποιητές αυτής της γενιάς. Αντιπροσωπευτικά κείμενα της στροφής αυτής είναι τα «Ίντερμέδια» (1899-1901). Στα ωριμότερα ποιήματά του ανήκουν τα τρία «Ελεγεία» (1902-1909), από τα οποία σημαντικότερο θεωρείται το τρίτο, οι «Εστιάδες» (1909). Με αυτό

κλείνει η δημιουργική περίοδος του ποιητή, του οποίου το έργο συγκεντρώθηκε στη μοναδική τελικά συλλογή του Σκαραβαίοι και Τερακότες (1919), οπότε του απονεμήθηκε το Εθνικό Αριστείο. Ο καθηγητής Κώστας Στεργιόπουλος γράφει για την ποίηση του Γρυπάρη: «Ο μύθος γίνεται αφορμή για το ποίημα που ο ποιητής το κατασκευάζει και το στολίζει για να ξαφνιάζει παράξενα». Από τότε, ο ποιητής στράφηκε στις μεταφράσεις αρχαίων τραγικών που διακρίνονται για τη φιλολογική τους ενημέρωση και τη νοηματική τους σαφήνεια.

Τα τελευταία χρόνια του αιώνα είναι έκδηλη η στροφή από τον παρνασσισμό στη συμβολιστική τεχνοτροπία. Το όργανο που εκφράζει τις νέες τάσεις είναι το βραχύβιο περιοδικό Η Τέχνη (1898-1899) που

εξέδιδε ο Κ. Χατζόπουλος. Το περιοδικό αυτό μαζί με ένα άλλο (Ο Διώνυσος, 1901-1902) ασκούσε κριτική προς τη λογοτεχνία της εποχής και επεδίωκε νέους προσανατολισμούς σε ξένες λογοτεχνίες, όπως η αγγλική και η γερμανική.

Σύμφωνα με τον Λίνο Πολίτη, ο πιο καθάραιμος εκρόσωπος του συμβολισμού είναι ο Κωνσταντίνος Χατζόπουλος (1868-1920), ποιητής, πεζογράφος και κριτικός, εγκατεστημένος στη Γερμανία από το 1900 μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και επηρεασμένος από τη γερμανική και γενικότερα τη βόρεια λογοτεχνία. Στην ποίησή του (Τα ελεγεία και τα ειδύλλια, 1898, Απλοί τρόποι, Βραδυνοί θρύλοι, εκδόθηκαν το 1920, χρονιά του θανάτου του) συνδυάζει την υποβολή με τις θαμπές εικόνες και τη μουσική

γοητεία του στίχου. Κυριαρχεί ο ελεγειακός τόνος και η έλλειψη του συγκεκριμένου. Ο Χατζόπουλος συνετέλεσε όμως στη διαμόρφωση μιας νέας μυθιστορηματικής παράδοσης, όπως θα δούμε παρακάτω.

Λάμπρος Πορφύρας

Από τη συντροφιά του περιοδικού Η Τέχνη ξεκίνησε και ο Λάμπρος Πορφύρας (1879-1932), ποιητής χαμηλών τόνων επηρεασμένος από τους Άγγλους και Γάλλους συμβολιστές, καθώς επίσης και από τη σοσιαλιστική ιδεολογία. Η μουσικότητα και η νοσταλγική διάθεση, από τα κύρια χαρακτηριστικά του συμβολισμού, χαρακτηρίζουν τη μοναδική του ποιητική συλλογή Σκιές (1920). Τα υπόλοιπα ποιήματά του εκδόθηκαν μετά τον θάνατό του.

Κώστας Κρυστάλλης

Διαφορετική και ιδιότυπη περίπτωση αποτελεί ο Κώστας Κρυστάλλης (1868-1894) από το Συρράκο της Ηπείρου. Μαθητής γυμνασίου στα Γιάννενα δημοσίευσε το πατριωτικό ποίημα Σκιαί του Άδου, που έγινε αιτία να διωχθεί από την τουρκική αστυνομία. Ο ποιητής κατέφυγε στην Αθήνα, όπου έζησε μέσα σε σκληρή βιοπάλη γράφοντας νύχτα τους στίχους του. Έντονα επηρεασμένος από το δημοτικό τραγούδι και τη νοσταλγία της αγροτικής ζωής ο Κρυστάλλης έδωσε τις συλλογές Αγροτικά (για την οποία επαινέθηκε στον Φιλαδέλφειο Διαγωνισμό του 1890) και Ο τραγουδιστής του χωριού και της στάνης (πήρε επίσης έπαινο το 1892). Στο έργο του ποιητή, που πέθανε μόλις 26 ετών, οι μελετητές

διακρίνουν την έντονη επίδραση του Βαλαωρίτη.

Άλλοι ποιητές της περιόδου

Νέους εκφραστικούς τρόπους αναζήτησαν και άλλοι ποιητές, όπως ο Σπήλιος Πασαγιάννης (Αντίλαλοι, 1899) και ο Μιλτιάδης Μαλακάσης (1869-1943) από το Μεσολόγγι, ο οποίος εμπνέεται στην ποίησή του από την ηρωική παράδοση της ιδιαίτερης πατρίδας του. Ο Μαλακάσης νοσταλγεί τα ηρωικά χρόνια και προβάλλει ηρωικές μορφές (Μπαταριάς, Τάκης Πλούμας).

Β. Η πεζογραφία

Ο ρεαλισμός και το ηθογραφικό διήγημα

Αν οι ποιητές της Νέας Αθηναϊκής Σχολής εγκαταλείπουν τον ρομαντισμό και ανανεώνουν την ποίηση, οι

πεζογράφοι αφήνουν το μυθιστόρημα, που αντλούσε τα θέματά του από την ιστορία, και στρέφονται προς το σύντομο διήγημα, ιδιαίτερα το ηθογραφικό διήγημα που περιγράφει την ελληνική ύπαιθρο και τους απλοϊκούς κατοίκους της. Συσπειρώνονται γύρω από το περιοδικό Εστία που γίνεται, κατά κάποιον τρόπο, το όργανο αυτής της λογοτεχνικής γενιάς. Το 1883, μάλιστα, το περιοδικό προκηρύσσει διαγωνισμό για τη συγγραφή «ελληνικού διηγήματος». Ο Νικόλαος Πολίτης, εισηγητής της λαογραφικής επιστήμης στην Ελλάδα, δίνει το πλαίσιο στο οποίο θα έπρεπε να κινηθούν οι συγγραφείς. Τους καλεί λοιπόν να αξιοποιήσουν τα ελληνικά ήθη και έθιμα και να αντλήσουν τα θέματά τους από τη μακραίωνη ελληνική ιστορία. Οι συγγραφείς αντα-

ποκρίνονται πρόθυμα γράφοντας για την αγνή ζωή των Ελλήνων της υπαίθρου. Ό,τι είχαν πετύχει στο παρελθόν οι συγγραφείς με το ιστορικό μυθιστόρημα, το κατόρθωσαν τώρα όσοι καλλιεργούσαν το ηθογραφικό διήγημα.

Μέσα από το ηθογραφικό διήγημα εκφράζεται κυρίως η αγάπη για τους απλούς και ταπεινούς ανθρώπους του χωριού. Οι περιγραφές είναι απλές, όπως και η πλοκή, ενώ η γλώσσα διανθίζεται με πολλούς ιδιωματισμούς. Οι συγγραφείς τους είναι μορφωμένοι αστοί που προσπαθούν να γνωρίσουν τον λαό και να διδαχτούν από αυτόν δίνοντας στα έργα τους φωτογραφική πιστότητα.

**Ν. Λύτρας (1832-1904),
«Επιστροφή από το πανηγύρι»
(Εθνική Πινακοθήκη)**

Σιγά σιγά η ελληνική ηθογραφία εγκαταλείπει την ωραιοποιημένη περιγραφή της αγροτικής ζωής και αλλάζει προσανατολισμό. Διηγηματογράφοι όπως ο Καρκαβίτσας και ο Παπαδιαμάντης, στον Ζητιάνο και στη Φόνισσα αντίστοιχα, παρουσιάζουν και την αρνητική πλευρά των ανθρώπων και της κοινωνίας.

Ο ρεαλισμός

Ο ρεαλισμός είναι ένα λογοτεχνικό ρεύμα που εμφανίστηκε αρχικά στη Γαλλία από τα μέσα του 19ου αιώνα και συνδέθηκε με την ανάπτυξη των θετικών επιστημών. Η λογοτεχνία οφείλει τώρα να αφήσει κατά μέρος τη φαντασία και τα συναισθήματα και να υιοθετήσει στη γραφή τη μέθοδο

των θετικών επιστημών (παρατήρηση και περιγραφή των γεγονότων με στόχο την πιστή αναπαράσταση της πραγματικότητας).

Στις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα εμφανίστηκε στη Γαλλία επίσης ο νατουραλισμός με εισηγητή τον πεζογράφο Εμίλ Ζολά (Émile Zola). Πρόκειται για το κορύφωμα του ρεαλισμού, που όπως και αυτός ασκεί κριτική στην κοινωνία της εποχής. Ο νατουραλισμός υπερτονίζει τις άσχημες πλευρές της ζωής και ασχολείται με θέματα όπως η ανθρώπινη αθλιότητα, η διαφθορά και οι απάνθρωπες συνθήκες ζωής. Οι νατουραλιστές λογοτέχνες επιλέγουν συνήθως ήρωες του περιθωρίου και επιμένουν στη φωτογραφική απόδοση της

πραγματικότητας.

Στον νατουραλισμό η κριτική της κοινωνίας εμφανίζεται πολύ σκληρή καταγγέλλοντας την κοινωνική εξαθλίωση και τις απαράδεκτες συνθήκες, στις οποίες είναι υποχρεωμένοι να ζουν οι άνθρωποι.

Γεώργιος Βιζυηνός

Την αλλαγή που πραγματοποιείται με την ηθογραφία στον χώρο της λογοτεχνίας μας εγκαινίασε, όπως είδαμε, ο Δημήτριος Βικέλας με τη νουβέλα του Λουκής Λάρας (1879). Ο Βικέλας συνδέθηκε φιλικά με τον Θρακιώτη λογοτέχνη Γεώργιο Βιζυηνό (1849-1896), ο οποίος υπήρξε ο πραγματικός εισηγητής του ηθογραφικού διηγήματος ανοίγοντας τον δρόμο για την ηθογραφία με το

**διήγημά του Το αμάρτημα της μη-
τρός μου, που δημοσιεύτηκε στο
περιοδικό Εστία τον Απρίλιο του
1883. Κεντρική του μορφή είναι εκεί-
νη της μητέρας (της μητέρας του
ίδιου του συγγραφέα), που άθελά της
στον ύπνο της καταπλάκωσε τη μι-
κρή κόρη της και το «αμάρτημα» αυ-
τό τη βασανίζει σε όλη της τη ζωή.**

**Ο Γεώργιος Βιζυηνός, ποιητής,
συγγραφέας παιδικής λογοτεχνίας
και ψυχολογικών και λαογραφικών
μελετημάτων αναγνωρίστηκε ως ο
εισηγητής του ηθογραφικού διηγή-
ματος στην Ελλάδα. Τα διηγήματά
του όμως –έξι εκτενή αφηγήματα,
από τα οποία τα πέντε δημοσιεύτη-
καν στο περιοδικό Εστία σε διάστη-
μα δεκαπέντε μηνών (1883-1884)–
άρχισαν να γίνονται αντικείμενο εν-
διαφέροντος μόνο μετά τον εγκλει-
σμό του στο Δρομοκαΐτειο το 1892.**

Στα έργα του αυτά ο Βιζυηνός ενδιαφέρθηκε κυρίως για την ψυχογράφηση των ηρώων του και αξιοποίησε τα προσωπικά του βιώματα και τις αναμνήσεις του από την πατρίδα του, τη Βιζύη της Ανατολικής Θράκης. Έφυγε από το χωριό του μικρός για την Πόλη και από εκεί για την Κύπρο, την Αθήνα και τη Γερμανία, όπου έκανε σπουδές στη φιλοσοφία και την ψυχολογία. Οι τίτλοι των διηγημάτων του μοιάζουν με αινίγματα (Το αμάρτημα της μητρός μου, Ποίος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου, Αι συνέπειαι της παλαιάς ιστορίας, Το μόνον της ζωής του ταξείδιον) και συνδυάζουν την αυτοβιογραφία με την ιστορική και την ψυχολογική ανάλυση.

**Η Αγία Σοφία Βιζύης, όπως σώζε-
ται στο επάνω κάστρο της άλλοτε
οχυρής Πολιτείας των Βυζαντινών
(εκδ. Λούση Μπρατζιώτη)**

**Υπόθεση του διηγήματος Το
μόνον της ζωής του ταξείδιον:
Ο εγγονός-αφηγητής αναφέρε-
ται στη μορφή του παππού που
φέρεται να έχει ταξιδέψει σε μα-
κρινούς και παράξενους τόπους,
στην πραγματικότητα όμως δεν
έχει πάει πέρα από την κοντινή
«τούμπα» του χωριού.**

**Υπόθεση του διηγήματος
Μοσκόβ-Σελήμ: Ένας γενναίος
Τούρκος, ο οποίος ζει στο περι-
θώριο της κοινωνίας, που τον θε-
ωρεί μισότρελο, και τον αποκαλεί
κοροϊδευτικά Μοσκόβ-Σελήμ για
τη ρωσοφιλία του, απογοητεύεται
από την οικογένεια και τους συ-
μπατριώτες του και ανακαλύπτει
την ανθρωπιά και την καλοσύνη
στους εχθρούς του τους Ρώσους,
που τον έπιασαν αιχμάλωτο.**

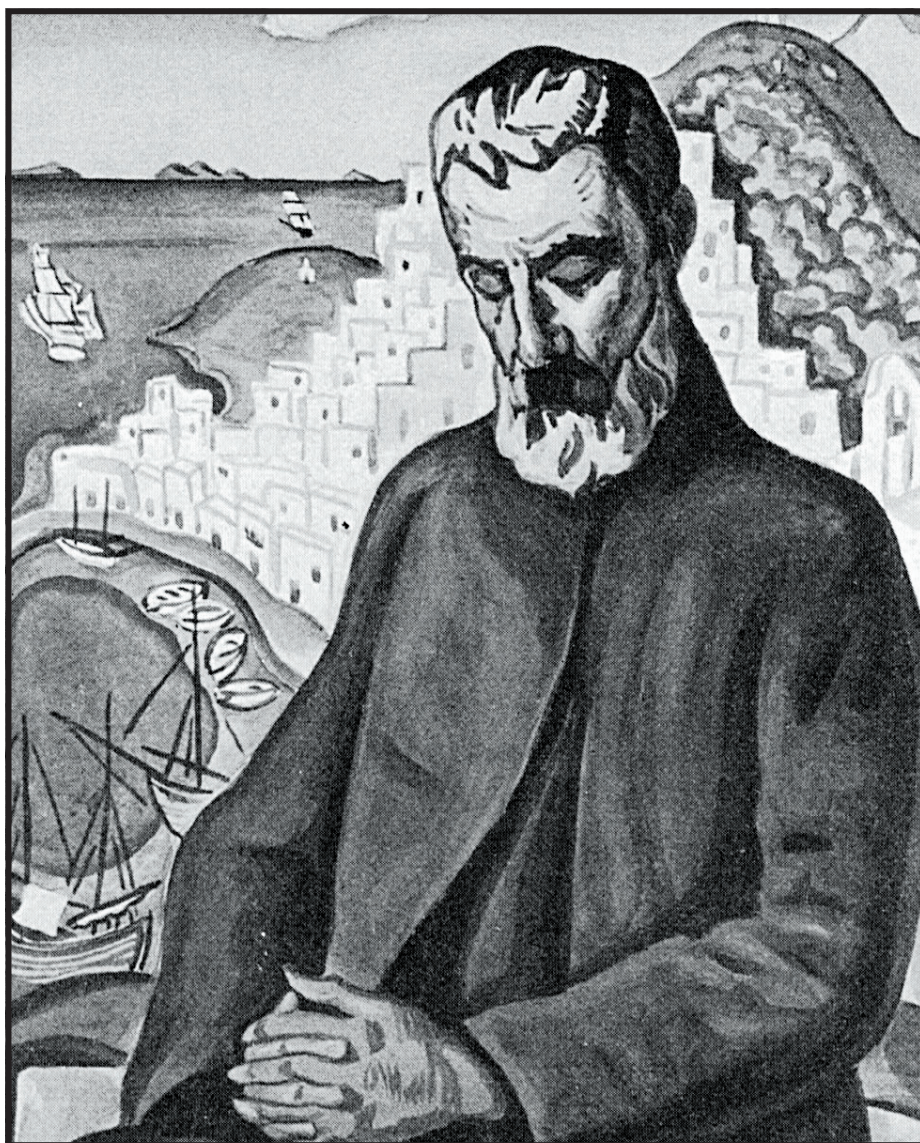
Ο Βιζυηνός αφηγείται σε πρώτο πρόσωπο συνδυάζοντας παράλληλα τη φαντασία και τη μνήμη και ταυτίζοντας τον αφηγητή με τον συγγραφέα που υποκρύπτεται στο κείμενο. Στον επικήδειό του για τον Βιζυηνό ο Κωστής Παλαμάς γράφει ότι, αν τα διηγήματά του δημοσιεύονταν σε μια κοινωνία περισσότερο προετοιμασμένη για να τα υποδεχτεί, θα αποτελούσαν «μέγα και αλησμόνητον πνευματικόν γεγονός». Ο συγγραφέας τους όμως αναγνωρίστηκε μετά τον θάνατό του.

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Μια εξίσου σημαντική πνευματική φυσιογνωμία αποτέλεσε την ίδια εποχή ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911), που, όπως και ο Βιζυηνός, χρησιμοποίησε την

καθαρεύουσα για τις εκτενείς περιγραφές του, ενώ για τους διαλόγους του το ιδίωμα της Σκιάθου, της ιδιαίτερης πατρίδας του. Ο Παπαδιαμάντης, γιος ιερέα και τρίτο από τα έξι παιδιά μιας φτωχής οικογένειας, έζησε μια ζωή γεμάτη στερήσεις. Ξεκίνησε γράφοντας μυθιστορήματα: Η μετανάστις (1879-80), Οι έμποροι των εθνών (1882-83), Η γυφτοπούλα (1884), σύμφωνα με τα πρότυπα των ιστορικών μυθιστορημάτων, για να στραφεί τελικά στο ηθογραφικό διήγημα, το οποίο καλλιέργησε για μια εικοσιπενταετία. Η νουβέλα του «Χρήστος Μηλιώνης», που δημοσιεύτηκε στην Εστία το 1885, θεωρήθηκε ως μετάβαση του συγγραφέα από το ιστορικό μυθιστόρημα στο ηθογραφικό διήγημα.

Από το έργο του ξεχωρίζουν τα σκιαθίτικα διηγήματα, μερικά από τα οποία αναγνωρίστηκαν ως αριστουργήματα της πεζογραφίας μας. Οι ήρωές του, ταπεινοί βοσκοί, κοπέλες, εμποράκοι, ηλικιωμένες χήρες, ναύτες και καπετάνιοι ιστιοφόρων πλοίων, συγκροτούν έναν

κόσμο στον οποίο συνυπάρχουν η καλοσύνη, η αθωότητα αλλά και η κακία και ο φθόνος. Η γλώσσα του, προσωπική και ιδιότυπη, είναι επηρεασμένη από τη γλώσσα της εκκλησίας και της υμνογραφίας. Στα διηγήματά του χρησιμοποιεί τον ρεαλισμό για να απεικονίσει έναν κόσμο σκληρό, που υποφέρει από τη φτώχεια και τη δυστυχία. Σε πολλά όμως από αυτά επικρατούν τα λυρικά στοιχεία και ποιητές όπως ο Ελύτης έχουν κάνει λόγο για τη «μαγεία του Παπαδιαμάντη».

Ανάμεσα στα εκλεκτά του διηγήματα συγκαταλέγεται «Το μοιρολόγι της φώκιας», όπου θαυμάζει κανείς τις σκηνοθετικές ικανότητες του συγγραφέα.

Το μοιρολόγι της φώκιας: Ηρωίδα είναι η μικρή Ακριβούλα που δίχως να θέλει χάνεται μέσα στα κύματα, μοιρολογιέται από μια φώκια, ενώ ο κόσμος συνεχίζει να λειτουργεί εξακολουθητικά σαν άψυχη μηχανή: ο βοσκός παίζει το σουραύλι του, η γιαγιά του παιδιού, η γρια-Λούκαινα ανεβαίνει το μονοπάτι αγνοώντας το φοβερό περιστατικό και η γολέτα βολτατζάρει στο λιμάνι.

Από τα διηγήματά του ξεχωρίζουν τα «Στο Χριστό στο Κάστρο», «Όνειρο στο κύμα», «Ο ρεμβασμός του Δεκαπενταύγουστου», «Τα ρόδινα ακρογιάλια». Το πιο πολυσυζητημένο έργο του όμως είναι η Φόνισσα (1903).

**Υπόθεση της Φόνισσας: Η Χα-
δούλα, η λεγόμενη Φράγκισσα ή
Φραγκογιαννού, ανακεφαλαιώνο-
ντας τη ζωή της βλέπει ότι τίποτε
άλλο δεν έκανε παρά να υπηρετεί
τους άλλους. Σκλάβα των γονιών,
του συζύγου της και τώρα των παι-
διών και των εγγονών της, έφτασε
στο σημείο του παραλογισμού και
άρχισε «να ψηλώνει ο νους της».
Αποτέλεσμα ήταν να πνίγει μικρά
κορίτσια, πιστεύοντας ότι έτσι
απαλλάσσει τα ίδια και τις οικογένε-
νειές τους από τη φτώχεια και τα
βάσανα. Στο τέλος η ηρωίδα πνί-
γεται στην προσπάθειά της να ξε-
φύγει από τους χωροφύλακες που
την καταδιώκουν, «εις το ήμισυ
του δρόμου μεταξύ θείας και αν-
θρώπινης δικαιοσύνης».**

Με ωμό τρόπο, που ξεπερνά τον ρεαλισμό και φτάνει στον νατουραλισμό, ο συγγραφέας περιγράφει τις σκηνές των φόνων. Ταυτόχρονα, με ιδιαίτερη λεπτομέρεια ψυχογραφεί τη φόνισσα και τις ψυχολογικές της διακυμάνσεις, δείχνοντας πως η διαταραχή της την οδηγεί να πιστεύει ότι οι πράξεις της είναι θέλημα Θεού.

Ανδρέας Καρκαβίτσας

Ανάμεσα στους συγγραφείς που καλλιέργησαν το ηθογραφικό διήγημα ήταν ο Ανδρέας Καρκαβίτσας (1866-1922) από τα Λεχαινά της Ηλείας, γιατρός στο επάγγελμα που ίδρυσε μαζί με τον Νικόλαο Πολίτη το 1908 τη Λαογραφική Εταιρεία. Ο Καρκαβίτσας άρχισε να γράφει ηθογραφικά διηγήματα στην καθαρεύουσα, στη συνέχεια όμως

επηρεάστηκε από τον δημοτικισμό και έγραψε στη δημοτική. Το 1892 δημοσίευσε τα Διηγήματα, τη Λυγερή (1890) και αργότερα τα Λόγια της Πλώρης (1899). Ο Καρκαβίτσας μέσω του νατουραλισμού κατάφερε να ασκήσει κριτική στην εποχή του. Μάλιστα στη Λυγερή διακρίνεται καθαρά η αμφισβήτηση της αγνής κοινωνίας του χωριού. Αυτή η κατάσταση γίνεται φανερότερη στο έργο του Ο Ζητιάνος (1896).

Υπόθεση του Ζητιάνου: Ο Τζιριτόκωστας, επαγγελματίας ζητιάνος, αξιοποιεί με τον καλύτερο τρόπο τις προλήψεις των χωρικών, τους εξαπατά και τους εκμεταλλεύεται. Η υποκρισία, το συμφέρον και η κακία αποτελούν τα κύρια στοιχεία που συνθέτουν το

ήθος αυτού του ανθρώπου. Με ανατριχιαστικό τρόπο περιγράφεται η διαδικασία με την οποία ο κεντρικός ήρωας στρεβλώνει τα άκρα του παιδιού που έχει ως βοηθό του, έτσι ώστε να γίνει ανάπηρο και να προκαλεί τον οίκτο.

Στη συλλογή του Λόγια της Πλώρης ο Καρκαβίτσας παρουσιάζει είκοσι θαλασσινά διηγήματα, που εκφράζουν την προαιώνια ανάγκη του Έλληνα να ταξιδεύει. Με επική δύναμη και δραματικότητα ο Καρκαβίτσας αναπαριστά τους επικίνδυνους αγώνες των θαλασσινών ζωντανεύοντας το μεγαλείο του αγώνα του ναυτικού με τη θάλασσα. Το τελευταίο του έργο είναι Ο Αρχαιολόγος, που αποτελεί μίαν αλληγορική παρουσίαση της σχέσης της Ελλά-

δας με το παρελθόν και τους ξένους γείτονές της.

Ο συγγραφέας στα 1916 βρέθηκε στη Θεσσαλονίκη με την προσωρινή κυβέρνηση του Βενιζέλου, φυλακίστηκε και κλονίστηκε η υγεία του. Πέθανε στην Αθήνα από φυματίωση το 1922.

Ιωάννης Κονδυλάκης

Ενώ συγγραφείς όπως ο Παπαδιαμάντης και ο Καρκαβίτσας ξεπερνούν την ειδυλλιακή απεικόνιση της ελληνικής υπαίθρου, υπάρχουν και λογοτέχνες όπως ο **Ιωάννης Κονδυλάκης (1861-1920)** που εμπνέονται από τους ανθρώπους της ιδιαίτερης πατρίδας τους και τους εξυμνούν. Σε αυτό το πλαίσιο ο Κρητικός λογοτέχνης (που εργάστηκε ως δημοσιογράφος και χρονογράφος σε εφημερίδες και κυρίως

στο Εμπρός με το ψευδώνυμο «Διαβάτης») γράφει τη νουβέλα Ο Πατούχας (1892), όπου περιγράφει με χιούμορ και σε ζωντανή γλώσσα, διανθισμένη με πολλά ιδιωματικά στοιχεία, τη ζωή ενός δεκαοκτάχρονου Κρητικού.

Η υπόθεση του Πατούχα:
Ένας έφηβος Κρητικός, θέλοντας να αποφύγει τη βαναυσότητα του δασκάλου του, φεύγει από το χωριό και μεγαλώνει στα βουνά κοντά στα κοπάδια του πατέρα του. Όταν όμως επιστρέφει, δύσκολα προσαρμόζεται στην κοινωνική ζωή. Η προσπάθειά του να γίνει «κοινωνικός» περιγράφεται σε μια σειρά από κωμικά παθήματα.

Τα πρώτα διηγήματα του Κονδουλάκη συγκεντρώθηκαν σε τόμο με τον τίτλο 'Όταν ήμουν δάσκαλος.

Γιάννης Βλαχογιάννης

Ο Γιάννης Βλαχογιάννης (1868-1945), από τη Ναύπακτο, που παρουσιάστηκε στα γράμματα με το ψευδώνυμο Γιάννης Επαχτίτης, γράφει ηθογραφικά διηγήματα, αξιοποιώντας το ρουμελιώτικο ιδίωμα. Σημαντική υπήρξε η συμβολή του στη διάσωση πολλών αρχείων από την Επανάσταση του 1821 και είναι εκείνος που έκανε γνωστά τα Απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη στο ευρύτερο κοινό.

Αλέξανδρος Πάλλης

Δύο λογοτέχνες, που τους συνέδεε θερμή φιλία, έζησαν μακριά από την Ελλάδα αλλά παρακολουθούσαν

στενά τα λογοτεχνικά πράγματα.
Πρόκειται για τον **Αλέξανδρο Πάλλη** (1851-1935) και τον **Αργύρη Εφταλιώτη** (1849-1923).

Το έργο του Πάλλη δεν είναι μεγάλο σε όγκο. Εξέδωσε τα **Τραγουδάκια για παιδιά** (1889) και τη συλλογή **Ταμπουράς και κόπανος** (1907) με σατιρικά και λυρικά ποιήματα. Τα λυρικά του Πάλλη ξεχωρίζουν για τον δημοτικό ρυθμό και τη χάρη τους. Το έργο του στράφηκε κυρίως στις μεταφράσεις – μετέφρασε **Ευριπίδη, Σαίξπηρ, Θουκυδίδη, ακόμα και Καντ**. Το έργο όμως της ζωής του στάθηκε η μετάφραση της **Ιλιάδας και των Ευαγγελίων**, που ξεσήκωσε ταραχές στην αντιδραστική Αθήνα του 1901. Ο Πάλλης, που πίστευε ότι τα ομηρικά ποιήματα είναι δημιούργημα λαϊκό, προχώρησε με τόλμη στη μετάπλαση των

ομηρικών ποιημάτων σε σύγχρονο δημοτικό τραγούδι. Κατά τον Λ. Πολίτη η μετάφραση της Ιλιάδας είναι «το σημαντικότερο επίτευγμα των πρώτων δημοτικιστών».

Αργύρης Εφταλιώτης

Ο Αργύρης Εφταλιώτης (φιλολογικό ψευδώνυμο του Κλεάνθη Μιχαηλίδη από τον Μόλυβο της Μυτιλήνης), μέσα από τα κείμενά του εκφράζει την έγνοια του για τον τόπο όπου γεννήθηκε. Αυτή η νοσταλγία διαποτίζει τα Τραγούδια του ξενιτευμένου (1889), έργο που διακρίθηκε στον Α΄ Φιλαδέλφειο Διαγωνισμό (όπου βραβεύτηκε ο Παλαμάς, όπως είδαμε, με τον Ύμνο της Αθηνάς έναν χρόνο μετά από Το ταξίδι μου του Ψυχάρη). Ο Εφταλιώτης ξεχώρισε για τα σονέτα του (Της αγάπης λόγια), που φαίνονται επηρεασμένα

από τα σονέτα του Σαίξπηρ. Το έργο αυτό εκτιμήθηκε ιδιαίτερα από τον Παλαμά και από τον Ιάκωβο Πολυλά, ο οποίος αφιέρωσε στα σονέτα του Εφταλιώτη μια σειρά άρθρων με τίτλο «Η φιλολογική μας γλώσσα» (βλ. παρακάτω).

Ο Εφταλιώτης έγραψε επίσης διηγήματα που συγκεντρώθηκαν στον τόμο *Νησιώτικες ιστορίες* (1894) και έχουν ήρωες τους κατοίκους της ιδιαίτερης πατρίδας του. Στα διηγήματα αυτά, ο συγγραφέας εξιδανικεύει την ελληνική ύπαιθρο και εναρμονίζεται πλήρως με τις απόψεις αυτών που καλλιέργησαν την ηθογραφία.

Γρηγόριος Ξενόπουλος

Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος (1867-1951), που καταγόταν από τη Ζάκυνθο, είχε όμως γεννηθεί στην Κωνσταντινούπολη, είναι πολυγرافότατος. Έζησε κυρίως στην Αθήνα, όπου εγκαταστάθηκε για να σπουδάσει μαθηματικά. Στα πρώτα κείμενά του («μυθιστορήματα επαρχιακών ηθών», όπως τα χαρακτήριζε ο ίδιος), τοποθετούσε τη δράση στη Ζάκυνθο. Το θέμα γύρω από το οποίο συνήθως περιστρέφονται τα κείμενα αυτά είναι οι διαμάχες ανάμεσα στους ευγενείς και τους αστούς της Ζακύνθου στα τέλη του 19ου αιώνα, με αποτέλεσμα την τελική επικράτηση των αστών. Αργότερα έγραψε «αθηναϊκά» μυθιστορήματα που είχαν βασικό θέμα τους τα προβλήματα του αστικού πληθυσμού. Είναι ο πρώτος λογοτέχνης που

μετέφερε τις ιστορίες των έργων του από το χωριό στην πόλη, από τη ζωή της υπαίθρου στην αστική ζωή γράφοντας τα πρώτα ελληνικά αστικά διηγήματα και μυθιστορήματα και θεωρήθηκε ο εισηγητής της αστικής πεζογραφίας στην Ελλάδα. Στα έργα του ενδιαφέρεται να παρουσιάσει με τρόπο ρεαλιστικό την κοινωνία και τις συγκρούσεις ανάμεσα στις τάξεις. Ο έρωτας αποτελεί κεντρικό θέμα τους και τα κύρια πρόσωπα είναι συνήθως γυναίκες. Αυτό φαίνεται και από τους τίτλους αρκετών από αυτά: Μαργαρίτα Στέφα (1893), Λάουρα (1915), Αναδυομένη (1925), Τερέζα Βάρμα Δακόστα (1925).

Ο συγγραφέας, που ζούσε αποκλειστικά από την πένα του, έγραψε ένα πλήθος έργα, καθώς και άρθρα, κριτικές, χρονογραφήματα και

πολλά θεατρικά έργα. Η πληθωρική παραγωγή του Ξενόπουλου, όπως παρατήρησαν οι κριτικοί, έβλαψε την ποιότητα του έργου του, το οποίο συχνά παρουσιάζει σημάδια προχειρότητας. Οι κριτικοί όμως του αναγνώρισαν παράλληλα την αφηγηματική ευχέρεια, την παρατηρητικότητα και την άψογη τεχνική του συγγραφέα. Ανάμεσα σε αυτά ξεχώρισε η τριλογία των μυθιστορημάτων Πλούσιοι και φτωχοί (1919), Τίμιοι και άτιμοι (1921) και Τυχεροί και άτυχοι (1924), όπου ο συγγραφέας προβληματίζεται πάνω σε κοινωνικά θέματα και το κατορθώνει με επιτυχία. Γύρω στο 1900 επηρεασμένος από τον θεατρικό συγγραφέα Ερρίκο Ίψεν (H. Ibsen) ο Ξενόπουλος έδωσε και τα πρώτα του δράματα (βλ. παρακάτω στο «Θέατρο»).

Η Διάπλασις των Παίδων

Από το 1895, ανέλαβε τη διεύθυνση του περιοδικού Η Διάπλασις των Παίδων (το πιο μακρόβιο περιοδικό για παιδιά που άρχισε να εκδίδεται το 1879 και η έκδοσή του έφτασε μέχρι το 1948, όταν πλέον ο Ξενόπουλος έπαψε να είναι διευθυντής του). Η Διάπλασις θα φιλοξενήσει στους κόλπους της εκτός από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της Αθηναϊκής και της Επτανησιακής σχολής, όλους τους σημαντικούς εκπροσώπους της γενιάς του '80 και βέβαια μεταγενέστερους, όπως τον Δημήτριο Καμπούρογλου, τον Γεώργιο Σουρή, τον Δροσίνη, αλλά και τον Παλαμά, τον Βιζυηνό, τον Προβελέγγιο, τον Ρώμο Φιλύρα, τον Γιάννη Βλαχογιάννη, τον Σωτήρη Σκίπη, τον Παπαδιαμάντη, τον Καρκαβίτσα. Στο περιοδικό ο Ξενόπουλος με το

ψευδώνυμο «Φαίδων» υπέγραφε τις «Αθηναϊκές επιστολές», οι οποίες απευθύνονταν σε μαθητές των τελευταίων τάξεων του γυμνασίου ή σε φοιτητές και αντλούσαν τη θεματολογία τους από την επικαιρότητα (ιστορική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική). Οι «επιστολές» συνοδεύονταν από ένα συμπέρασμα σε μορφή διδάγματος, προτροπής ή προβολής ενός θετικού παραδείγματος.

Μιχαήλ Μητσάκης

Επηρεασμένος από τον νατουραλισμό του Ζολά ήταν και ο πεζογράφος Μιχαήλ Μητσάκης (1868-1916), που καταγόταν από τη Σπάρτη. Τα έργα του, που εκδόθηκαν μετά τον πρόωρο θάνατό του, αποτελούνται από διηγήματα και λεπτομερείς περιγραφές, είναι γραμμένα άλλα στη

δημοτική και άλλα στην καθαρεύουσα και χαρακτηρίζονται από έντονη παρατηρητικότητα.

Κωνσταντίνος Χατζόπουλος

Ο ποιητής Κ. Χατζόπουλος, κύριος εκπρόσωπος του συμβολισμού, όπως είδαμε, γρήγορα στράφηκε στην πεζογραφία. Τα πρώτα του διηγήματα ακολουθούν τις αρχές της ηθογραφίας. Βαθμιαία τον απασχόλησαν και τα κοινωνικά ζητήματα, λόγω και της σοσιαλιστικής του ιδεολογίας. Το κείμενο στο οποίο διακρίνεται αυτή η διαφοροποίηση είναι Ο πύργος του Ακροποτάμου (1909). Σε αυτό περιγράφεται η ζωή τριών ορφανών κοριτσιών που ζουν αποκομμένα από τον έξω κόσμο, έχουν πολλές ευαισθησίες και τελικά η μία αυτοκτονεί και η άλλη οδηγείται στην τρέλα εξαιτίας του

κοινωνικού περίγυρου.

Σε αρκετά διαφορετική ατμόσφαιρα, περισσότερο μέσα στο πνεύμα του συμβολισμού, κινείται το μυθιστόρημά του Φθινόπωρο (1917). Ακόμα και ο τίτλος συνδέεται με τη μουντή, θλιβερή ατμόσφαιρα που κυριαρχεί στο περιβάλλον και την πλήξη που χαρακτηρίζει τη ζωή των ηρώων. Ο έρωτας του Στέφανου και της αδύναμης, ευαίσθητης και ασθενικής αρραβωνιαστικιάς του Μαρίας είναι χωρίς μέλλον. Η θλίψη και η απογοήτευση τους χαρακτηρίζουν και τελικά ο θάνατος της ηρωίδας επισφραγίζει το αδιέξοδο.

**Κλοντ Μονέ, «Γυναίκα με ομπρέ-
λα», 1875 (Ο κόσμος της ζωγραφι-
κής, εκδ. Πατάκη)**

Κωνσταντίνος Θεοτόκης

**Φίλος και ομοϊδεάτης του Κ. Χα-
τζόπουλου ήταν ο Κερκυραίος Κων-
σταντίνος Θεοτόκης (1872-1923). Αν
και αριστοκρατικής καταγωγής, με**

μεγάλη μόρφωση και πολυταξιδεμένος, ασκεί με τα κείμενά του κριτική στην πολιτική και στους πολιτικούς της εποχής του. Τα κοινωνικά ζητήματα είναι αυτά που κυρίως τον απασχολούν και γι' αυτό θεωρείται ο βασικός εκπρόσωπος του κοινωνικού ή ιδεολογικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα. Ο Θεοτόκης συνεχίζει την παράδοση που ξεκίνησε ο Καρκαβίτσας με τον Ζητιάνο και χρησιμοποιεί τον ρεαλισμό για να περιγράψει τη φτώχεια, την αθλιότητα και τη θέση της γυναίκας στην εποχή του.

Τα πρώτα του διηγήματα αναπτύσσονται ακόμα στο πλαίσιο της ηθογραφίας. Στα έργα του Η τιμή και το Χρήμα (1914), Ο κατάδικος (1919) και Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα (1920), ο συγγραφέας τοποθετεί τους ήρωές του στο

κερκυραϊκό περιβάλλον και ασκεί έντονη κριτική στην αστική τάξη που έχει ξεπέσει ηθικά και ενδιαφέρεται μόνο για τη δική της οικονομική άνεση και επιτυχία, αδιαφορώντας για τον λαό που υποφέρει. Η επίδραση της σοσιαλιστικής ιδεολογίας είναι φανερή σε αυτά τα κείμενα. Εξάλλου το 1908 ο Θεοτόκης παραιτήθηκε από την κτηματική του περιουσία. Στο τελευταίο του μυθιστόρημα με τίτλο Οι σκλάβοι στα δεσμά τους (1922), φαίνεται καθαρά ότι το χρήμα καθορίζει τις σχέσεις των ανθρώπων. Ακόμα και ο έρωτας, ένα από τα πιο δυνατά συναισθήματα, υποτάσσεται σε αυτό· τελικά ο κεντρικός ήρωας Άλκης Σωζόμενος πεθαίνει, έχοντας χάσει την αγαπημένη του.

Ίων Δραγούμης

Ιδιαίτερα επηρεασμένος από τους αγώνες του ελληνισμού να πραγματοποιήσουν τη Μεγάλη Ιδέα εμφανίζεται ο Ίων Δραγούμης (1879-1920). Γόνος σημαντικής πολιτικής οικογένειας (ο πατέρας του χρημάτισε πρωθυπουργός), ο Δραγούμης έγινε διπλωμάτης και υπήρξε από τους πρωτεργάτες του Μακεδονικού αγώνα. Στα έργα του κύριος πυρήνας είναι η πατριδολατρία και η προσπάθεια να ξυπνήσει στην ψυχή των συγχρόνων του τον πόθο για την απελευθέρωση των υποδοούλων. Με το ψευδώνυμο «Ίδας» έγραψε το Μαρτύρων και ηρώων αίμα (1907), όπου εξυμνεί τον Μακεδονικό αγώνα. Η κριτική επισήμανε την επίδραση που του άσκησαν ο Νίτσε και ο Γάλλος συγγραφέας και πολιτικός Μωρίς

Μπαρές (Maurice Barrés). Από τους πρωτεργάτες του δημοτικιστικού κινήματος ο Δραγούμης με την αγωνιστικότητα, το ήθος και την αγάπη του για τα γράμματα εμπνέει τους λογοτέχνες της εποχής του. Την επομένη της απόπειρας δολοφονίας εναντίον του Ελευθερίου Βενιζέλου στο Παρίσι ο Δραγούμης δολοφονήθηκε στην Αθήνα. Η δολοφονία του προκάλεσε πανελλήνια συγκίνηση.

Πηνελόπη Δέλτα

Βαθύτατα επηρεασμένη από τις ιδέες του Δραγούμη δημιουργεί η Πηνελόπη Δέλτα (Αλεξάνδρεια 1874-Κηφισιά 1941). Εκτός από τον Γρηγόριο Ξενόπουλο, που με τη Διάπλαση ήταν ένας από τους προδρόμους της παιδικής λογοτεχνίας στην Ελλάδα, η Δέλτα καλλιεργεί το

μυθιστόρημα για παιδιά με παιδαγωγικούς στόχους. Τα έργα της Δέλτα διακρίνονται από έντονο πατριωτισμό που οφείλεται στο περιβάλλον στο οποίο μεγάλωσε. Μέσω του συζύγου της Στέφανου Δέλτα, από την Κωνσταντινούπολη, φωτισμένου δημοτικιστή, η συγγραφέας πίστεψε στο κίνημα του δημοτικισμού και προσέγγισε τους δημοτικιστές Πάλλη, Εφταλιώτη και Πέτρο Βλαστό. Αργότερα ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης τη γνώρισε με τη νεότερη γενιά των δημοτικιστών (Δελμούζο, Γληνό, Φώτο Πολίτη). Αλληλογραφούσε με τον Ψυχάρη, τον Παλαμά, τον Φωτιάδη, ακόμα και με τον Ελευθέριο Βενιζέλο, τον οποίο γνώρισε στα 1912. Εκτός από την αλληλογραφία συνήθιζε η Δέλτα να κρατά ημερολόγιο, στα γαλλικά. Από αυτό το ημερολόγιο

αντλεί υλικό για τα βιβλία της. Ενδιαφέρεται κατεξοχήν για τη βυζαντινή ιστορία και αλληλογραφεί με τους βυζαντινολόγους Schlumberger και Milet για θέματα σχετικά με το Βυζάντιο, που την απασχολούν στα μυθιστορήματα Για την πατρίδα και Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου.

Μετά την κατάρρευση του μετώπου και την είσοδο των Γερμανών στην Αθήνα η Πηνελόπη Δέλτα αυτοκτόνησε. Έργα της είναι: Παραμύθια και άλλα (1915), Παραμύθι χωρίς όνομα, Η ζωή του Χριστού (1925), Ο Τρελλαντώνης (1932), Ο Μάγκας (1937), Τα μυστικά του βάλτου (1937) κ.ά.

Γιάννης Ψυχάρης

Ο Γιάννης Ψυχάρης (1854-1929), με καταγωγή από τη Χίο αλλά γεννημένος στην Οδησσό, μεγάλωσε στην Κωνσταντινούπολη και έζησε τα περισσότερα χρόνια της ζωής του στο Παρίσι, όπου ήταν καθηγητής στην έδρα της Νεοελληνικής Φιλολογίας. Το ταξίδι μου (1888) είναι το σημαντικότερο έργο του και γράφτηκε σε ύφος μαχητικό και ενθουσιώδες με την αφορμή ενός ταξιδιού στην Ανατολή και την Ελλάδα. Ο Ψυχάρης έγραψε πεζογραφήματα, διηγήματα και μυθιστορήματα καλλιεργώντας κυρίως το ψυχολογικό μυθιστόρημα (Ζωή κι αγάπη στη μοναξιά, 1904, Τα δυο αδέλφια, 1911, Αγνή, 1913). Ζώντας όμως μακριά από την Ελλάδα ο Ψυχάρης δεν προσαρμόστηκε τελικά στη σύγχρονη νεοελληνική πραγματικότητα,

που εκείνη την περίοδο καλλιεργούσε το ηθογραφικό κυρίως διήγημα. Σύμφωνα με τον Μάριο Βίττι «η δημοτική που υποστηρίζει ο Ψυχάρης είναι αποτέλεσμα ριζοσπαστικών επιλογών που δεν αφήνουν περιθώρια για εναλλακτικές λύσεις». Γι' αυτό και ο Ψυχάρης θεωρήθηκε δογματικός και η μέθοδος που χρησιμοποίησε πέρασε στην ιστορία με τον όρο «ψυχαρισμός».

Αλέξανδρος Μωραϊτίδης

Ο Αλέξανδρος Μωραϊτίδης (1850-1929), από τη Σκιάθο, εξάδελφος του Παπαδιαμάντη, έγραψε ταξιδιωτικές εντυπώσεις που τυπώθηκαν με τον τίτλο Με του βοριά τα κύματα. Βαθιά θρησκευόμενος, όπως και ο εξάδελφός του, το έργο του δεν είναι ισάξιο σε ποιότητα.

Κωνσταντίνος Χρηστομάνος

Ο Κωνσταντίνος Χρηστομάνος (1867-1911), από την Αθήνα, σπούδασε στη Βιέννη και δίδαξε ελληνικά στην αυτοκράτειρα Ελισάβετ της Αυστρίας, τη θλιμμένη πριγκίπισσα, όπως την αποκαλούσαν. Φύση ανήσυχη, ο Χρηστομάνος επέστρεψε στην Ελλάδα και πρωτοστάτησε στην πνευματική ζωή, ιδιαίτερα στον χώρο του θεάτρου (βλ. παρακάτω). Τα σημαντικότερα πεζογραφικά του έργα είναι η Κερένια Κούκλα (1911) και Το βιβλίο της Αυτοκράτειρας Ελισάβετ, μια λυρική βιογραφία. Στο πρώτο αφηγείται την ιστορία ενός ζευγαριού που ζει σε μια φτωχή γειτονιά της Αθήνας με πολλές δυσκολίες και χωρίς όνειρα για το μέλλον. Ο συγγραφέας δεν ενδιαφέρεται για τις κοινωνικές καταστάσεις. Τον απασχολεί κυρίως

πώς θα περιγράψει τους χώρους στους οποίους κινούνται τα πρόσωπα και γι' αυτό οι περιγραφές του είναι εκτεταμένες και διανθίζονται από πολλές λεπτομέρειες.

Παύλος Νιρβάνας

Ο Παύλος Νιρβάνας (1866-1937) με καταγωγή από τη Ρωσία, μεγαλωμένος στον Πειραιά (το πραγματικό του όνομα είναι Πέτρος Αποστολίδης), έγραψε διηγήματα και δύο μυθιστορήματα (Το αγριολούλουδο και Το έγκλημα του Ψυχικού). Διακρίθηκε κυρίως ως χρονογράφος στις καθημερινές εφημερίδες.

Δημήτριος Καμπούρογλου

Ο Δημήτριος Καμπούρογλου (1852-1942), από την Αθήνα, υπήρξε κυρίως ιστοριογράφος και ιστοριοδίφης. Ασχολήθηκε αποκλειστικά με

την ιστορία της Αθήνας, γι' αυτό και τον ονόμασαν «αθηναιογράφο».

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

Η αναφορά μας στους πεζογράφους αυτής της περιόδου θα κλείσει με τον αγαπητό κυρίως στα παιδιά συγγραφέα **Ζαχαρία Παπαντωνίου** (Καρπενήσι 1877-Αθήνα 1940). Ο Παπαντωνίου παρακολούθησε μαθήματα στην Ιατρική Σχολή και σπούδασε ζωγραφική, τελικά όμως στράφηκε στη λογοτεχνία συνεργαζόμενος με εφημερίδες και περιοδικά. Στα 1918 έγραψε τα Ψηλά βουνά, αναγνωστικό πρωτοποριακό τόσο για το περιεχόμενό του και τη χρήση της δημοτικής γλώσσας, όσο και για την αισθητική του που εγκαινιάζει ένα νέο ύφος στην παιδική λογοτεχνία. Ο Παπαντωνίου χωρίς να ωραιοποιεί τα πράγματα

τα παρουσιάζει στα παιδιά έχοντας από νωρίς καταλάβει τη σημασία του χιούμορ στην υπηρεσία της τέχνης και μάλιστα εκείνης που προορίζεται για παιδιά.

Γ. Το θέατρο

Η ανανέωση που έφερε η γενιά του '80, με την απομάκρυνση από τον ρομαντισμό και την επίδραση του νατουραλισμού, είχε ευεργετική επίδραση και στο θέατρο, όπου μέχρι τότε ανέβαιναν, συνήθως με επιτυχία, τραγωδίες του Δ. Βερναρδάκη (βλ. παραπάνω). Από το 1888 και για μια δεκαετία περίπου παίχτηκε και αγαπήθηκε ένα νέο θεατρικό είδος, το «κωμειδύλλιο». Πρόκειται για ένα είδος κωμωδίας με παρένθετα τραγούδια. Οι ήρωες είναι άνθρωποι του λαού και μιλούν στη δημοτική γλώσσα, ενώ σημαντικό

ρόλο παίζουν το λαογραφικό και ηθογραφικό στοιχείο.

Το πρώτο κωμειδύλλιο ήταν Η τύχη της Μαρούλας του Δημητρίου Κορομηλά (1850-1898). Το δραματικό ειδύλλιό του Ο αγαπητικός της βοσκοπούλας (1891) γνώρισε μεγάλη επιτυχία και παίζεται μέχρι σήμερα. Στο έργο αυτό η ζωή του βουνού και της στάνης εμφανίζεται ωραιοποιημένη και αρκετά ψεύτικη. Το γνήσιο κωμειδύλλιο συνεχίστηκε από τον Δημήτριο Κόκκο (1836-1891) με τη Λύρα του γερο-Νικόλα και τον Καπετάν Γιακουμή. Οι ιστορικοί του θεάτρου επισημαίνουν ότι το είδος αυτό δεν κράτησε πολύ. Το θέατρο ανανεώθηκε από άλλες δυνάμεις και κυρίως από τον νατουραλισμό και το έργο του Ίψεν (βλ. παραπάνω). Την ανανέωση αυτή συναντούμε στα έργα του Γιάννη Καμπύση

(1872-1902) και στα πρώτα θεατρικά του Γρηγόριου Ξενόπουλου. Το έργο του Καμπύση Το δακτυλίδι της μάνας (1898) επέλεξε ο μουσουργός Μανόλης Καλομοίρης για μια από τις πρώτες του όπερες.

Θεατρικά έργα έγραψε επίσης ο Κωνσταντίνος Χρηστομάνος (1867-1911), του οποίου η συμβολή δεν περιορίστηκε στη συγγραφή θεατρικών έργων (Τα τρία φιλιά, Ο Κοντορεβουθούλης), καθώς ίδρυσε το πρωτοποριακό θέατρο Νέα Σκηνή (1901), όπου ο ίδιος υπήρξε θιασάρχης, σκηνοθέτης, ακόμα και ενδυματολόγος. Συνήθως επέλεγε να ανεβάσει έργα ξένων συμβολιστών, αλλά και επιλεγμένα έργα Ελλήνων, όπως Το μυστικό της κοντέσσας Βαλέραινας του Ξενόπουλου και την Τρισεύγεννη του Παλαμά, ενώ η δραματική σχολή του Χρηστομάνου έγινε

φυτώριο σπουδαίων ηθοποιών.

Σημαντικός θεατρικός συγγραφέας ήταν ο Παντελής Χορν (1880-1941) που έγινε περισσότερο γνωστός με το έργο του Το φιντανάκι (1921), το οποίο θεωρήθηκε ισάξιο με τον Βασιλικό του Μάτεσι (βλ. παραπάνω).

Θεατρικός συγγραφέας υπήρξε και ο Σπύρος Μελάς (1883-1966), που ακολουθώντας το παράδειγμα του Χρηστομάνου γύρω στα 1925 δημιούργησε το Θέατρο Τέχνης (όπου πρωτοπαρουσιάστηκαν έργα του Πιραντέλλο). Ο ίδιος έγραψε κυρίως ιστορικά δράματα (Ιούδας, Παπαφλέσσας) και σατιρικές κωμωδίες (Ο μπαμπάς εκπαιδεύεται).

Τέλος ο Δημήτρης Μπόγρης (1890-1964) έδωσε τα έργα Τ' αρραβωνιάσματα (1925) και Το μπουρίνι (1934).

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

- ✓ Οι ποιητές της Νέας Αθηναϊκής Σχολής διαφοροποιούνται από τη Ρομαντική Σχολή των Αθηνών, ακολουθούν τον παρνασσισμό και τον συμβολισμό και υιοθετούν τη δημοτική γλώσσα. Ηγετική μορφή αποτελεί ο Κ. Παλαμάς και ξεχωρίζουν οι Γ. Δροσίνης, Ι. Γρυπάρης, Μ. Μαλακάσης.
- ✓ Οι πεζογράφοι στρέφονται στην καλλιέργεια του ηθογραφικού διηγήματος. Ξεχωρίζουν ο Γ. Βιζυηνός και ο Αλ. Παπαδιαμάντης που εξακολουθούν να γράφουν στην καθαρεύουσα.
- ✓ Το 1888 ο Γ. Ψυχάρης δημοσιεύει Το Ταξίδι μου σε ιδιότυπη

**δημοτική γλώσσα. Λογοτέχνες
όπως ο Ανδ. Καρκαβίτσας, ο Γρ.
Ξενόπουλος, ο Κ. Χατζόπουλος,
ο Κ. Θεοτόκης χρησιμοποιούν
τον ρεαλισμό στα κείμενά τους.**

**✓ Η ανανέωση που έφερε η γενιά
του '80 είχε τα αποτελέσματά
της και στη θεατρική παραγωγή.
Κυριότεροι εκπρόσωποι ο Ξενό-
πουλος, ο Χρηστομάνος, ο Πα-
ντελής Χορν, ο Σπύρος Μελάς
και ο Δημήτρης Μπόγρης.**

Ασκήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Να αναζητήσετε τα ποιήματα του Κωστή Παλαμά Μεσολόγγι και Μια πίκρα. Ποια κοινά στοιχεία εντοπίζετε και πώς συνδέονται κατά τη γνώμη σας με τα βιώματα του ποιητή;

2. Να διαβάσετε ένα απόσπασμα από τον Πατούχα του Κονδυλάκη και να εντοπίσετε έθιμα της εποχής. Εναλλακτικά μπορείτε να κάνετε το ίδιο και σε ένα διήγημα του Καρκαβίτσα.

3. Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου έγραψε Τα ψηλά βουνά για να χρησιμοποιηθεί ως αναγνωστικό στα σχολεία. Να διαβάσετε το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου και να συζη-

τήσετε στην τάξη τις διαφορές που υπάρχουν στους γλωσσικούς τύπους εκείνης της εποχής σε σχέση με τους σημερινούς.

Βιβλιογραφία

1. Βιζυηνός (1959). Αθήνα: Ζαχαρόπουλος, Βασική Βιβλιοθήκη, τόμ. 18.
2. Βιζυηνός, Γ.Μ. (1998). Νεοελληνικά διηγήματα. Επιμέλεια Παν. Μουλλάς. Αθήνα: Εστία.
3. Δημαράς, Κ.Θ. (1975). Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. ΣΤ΄ έκδοση. Αθήνα: Ίκαρος, 191-350.
4. Καλαματιανός, Γ.Ν. (χ.χ.). Σύντομη Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Ι΄ έκδοση. Αθήνα: Εστία, 50-81.

- 5. Παπαδιαμάντης (1959). Αθήνα: Ζαχαρόπουλος, Βασική Βιβλιοθήκη, τόμ. 20.**
- 6. Πολίτης, Λ. (1978). Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 123-199.**
- 7. Vitti, M. (2003). Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Μετάφραση Μ. Ζορμπά, θεώρηση του συγγραφέα, απόδοση Ε. Ι. Μοσχονά. Αναθεωρημένη έκδοση. Αθήνα: Οδυσσέας, 145-240.**

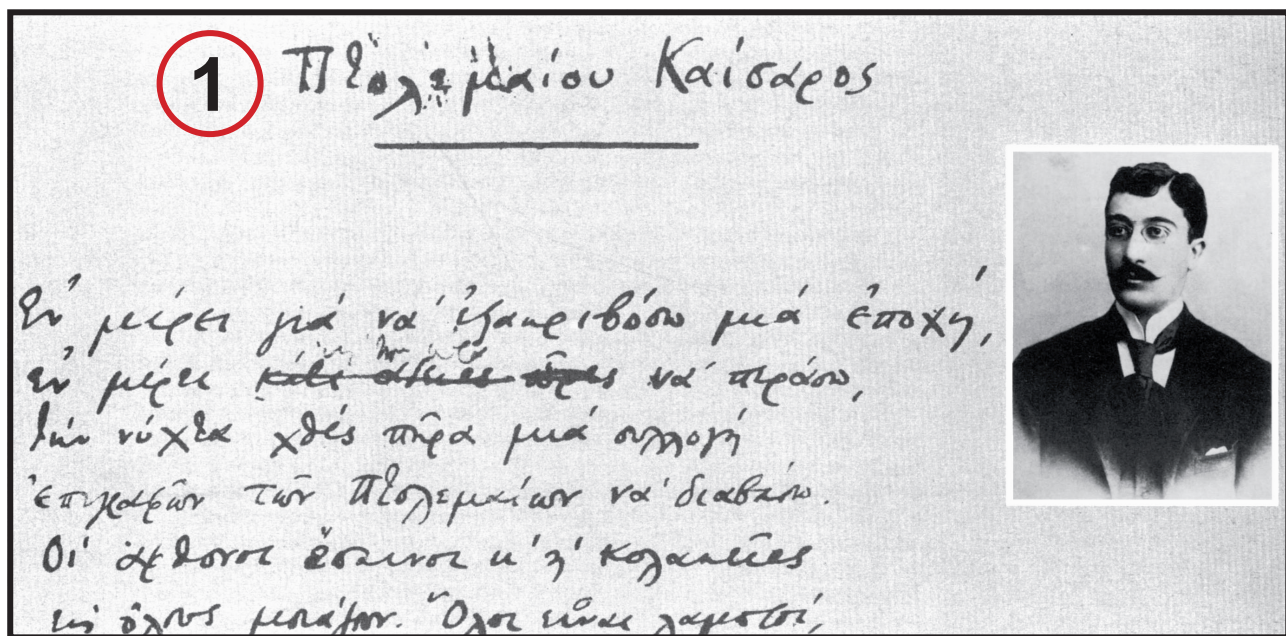
β) Η ποίηση μέχρι το 1930

Μέσα στην πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα εμφανίζονται ποιητές που ανανέωσαν την παράδοση αλλά δεν αποτέλεσαν μια συγκεκριμένη σχολή, καθώς ο καθένας τους είχε τα δικά του χαρακτηριστικά. Ανάμεσά τους ξεχωριστή είναι η παρουσία του Κωνσταντίνου Καβάφη, ποιητή που επρόκειτο να ασκήσει ισχυρότατη και διαρκή επίδραση.

Κωνσταντίνος Καβάφης

Ο Κωνσταντίνος Καβάφης (1863-1933) είναι από τους σημαντικότερους ποιητές, του οποίου η ποίηση ενέπνευσε τόσο τους Έλληνες, όσο και τους ξένους ομοτέχνους του. Η απήχηση της ποίησής του έγινε αισθητή κυρίως από τη δεκαετία

του '60 και μετά, όταν μεταφράστηκε εκτεταμένα στις μείζονες δυτικές γλώσσες (στα αγγλικά το 1952 και το 1961, στα γερμανικά το 1953, στα γαλλικά το 1958, στα ιταλικά το 1961, στα ισπανικά το 1964). Η έρευνα έδειξε ότι ο Καβάφης έχει αποκτήσει το κύρος και την αίγλη ενός παγκόσμιου ποιητή.

Κ. Καβάφης (Ἑλληνας τοῦ κόσμου)

1 Πτολεμαίου Καίσαρος

Φαναριώτικης καταγωγής, ο Καβάφης γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια, όπου άκμαζε η ελληνική κοινότητα. Εκεί, στην πόλη με τις ανεξάντλητες ιστορικές μνήμες, που έγινε αναπόσπαστο μέρος της θεματικής του, ο Καβάφης έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του. Μετά τον θάνατο του πατέρα του (1870) και την οικονομική καταστροφή της οικογένειας πέρασε ένα διάστημα της εφηβείας του στην Αγγλία και στη συνέχεια στην Κωνσταντινούπολη. Χρημάτισε για αρκετά χρόνια υπάλληλος και το 1922 παραιτήθηκε για να αφοσιωθεί αποκλειστικά στην ποίηση.

Η ποιητική δημιουργία του Καβάφη συμπίπτει με εκείνη του Παλαμά, ο οποίος την ίδια χρονική περίοδο στην Αθήνα αποτελεί τη σημαντικότερη προσωπικότητα

στον χώρο των Γραμμάτων.

Ιδιαίτερα φιλομαθής, ο Καβάφης από πολύ νωρίς εκδήλωσε την αγάπη του για την ιστορία. Στα ποιήματά του αναφέρεται συχνά σε συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα.

Εμπνέεται περισσότερο από την Ελληνιστική εποχή με τα έντονα φαινόμενα παρακμής, τα οποία ο ποιητής χρησιμοποιεί για τις αναλογίες που βρίσκει με το παρόν. Τα ιστορικά γεγονότα γίνονται η πρόφαση, ή το μέσο με το οποίο ο Καβάφης δίνει υπόσταση στα προσωπικά του βιώματα.

Ενώ ο ποιητής γνώριζε πολύ καλά τα σύγχρονα λογοτεχνικά ρεύματα, όπως ήταν ο παρνασσισμός και ο συμβολισμός, δε φαίνεται να ακολούθησε συστηματικά κάποιο από αυτά. Βαθμιαία απομακρύνθηκε εντελώς και κινήθηκε στα πλαίσια

του ρεαλισμού. Ο ποιητής, όπως αναφέρει στην Ιστορία του ο Mario Vitti, περιβλήθηκε γρήγορα με μύθο. Στην Ελλάδα έγινε για πρώτη φορά λόγος γι' αυτόν το 1903, όταν ο Ξενόπουλος δημοσίευσε στο περιοδικό Παναθήναια το ιστορικό του άρθρο με τίτλο «Ένας ποιητής».

Σε συνέντευξη που έδωσε ο Καβάφης σε ξένο ανταποκριτή τρία χρόνια πριν πεθάνει, προσδιόρισε τα στοιχεία που θα τον καθιστούσαν «ποιητή των μελλουσών γενεών»: λακωνική λιτότητα ύφους, ιστορική, φιλοσοφική και ψυχολογική αξία της ποίησής του, ενθουσιασμός που προέρχεται από διανοητική συγκίνηση, ορθή φράση που οφείλεται στη φυσικότητα του λόγου και ελαφρά ειρωνεία. Ο Καβάφης, όπως γράφει ο καθηγητής Νάσος Βαγενάς, είναι ο μόνος ποιητής

που χρησιμοποίησε την ειρωνεία ως κύριο μηχανισμό παραγωγής ποιητικότητας. Η δραματική και η τραγική ειρωνεία του (απεικόνιση των αντιθέσεων ανάμεσα στα φαινόμενα και την πραγματικότητα) διαμορφώνει και τη λεκτική του ειρωνεία και αποτελεί το στοιχείο που προκαλεί ακριβώς την «ποιητική συγκίνηση».

Τα ποιητικά κείμενα του Καβάφη πλησιάζουν τον πεζό λόγο. Αυτό κατορθώνεται με τη λιτότητα στην έκφραση, τα λιγοστά επίθετα, τον ελεύθερο στίχο με τον άνισο αριθμό συλλαβών. Η γλώσσα είναι ιδιότυπη και περιέχει πολλά στοιχεία από την καθαρεύουσα αλλά και από τη δημοτική, ενώ είναι διανθισμένη με πολλούς ιδιωματισμούς από την Αλεξάνδρεια και την Πόλη. Για τον Καβάφη η ποιητική τέχνη ήταν μια

επίπονη διαδικασία: σύμφωνα με πληροφορίες που παρέχουν οι μελετητές του, τα στάδια γραφής ενός ποιήματος διαρκούσαν ακόμη και δεκαετίες. Τα ποιήματά του περνούσαν από πολλά στάδια επεξεργασίας, μέχρις ότου φτάσουν στην τελική τους μορφή. Όσο ζούσε ακολουθούσε μιαν ιδιότυπη εκδοτική τακτική: τύπωνε τα ποιήματά του σε μικρά φυλλάδια, αργότερα σε τεύχη και τέλος έφτιαχνε χειροποίητες συλλογές που μοίραζε σε φίλους και θαυμαστές.

Τα αναγνωρισμένα από τον ίδιο ποιήματά του είναι 154. Το πρώτο χρονολογικά είναι τα Τείχη (1896) και το τελευταίο Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας (1933). Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν Τα Κεριά (1899) και ακολουθούν από το 1900 έως το 1904 Οι Θερμοπύλες, Η πόλις, το

Πρώτο σκαλί, το Περιμένοντας τους βαρβάρους. Ο Καβάφης εισήλθε σε περίοδο ωριμότητας με το Ποσειδωνιάται (1906), για να ακολουθήσει το Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον και η Ιθάκη. Το μοτίβο της αξιοπρεπούς στάσης κατά τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου χαρακτηρίζει αυτά τα ποιήματα.

Ο ίδιος ο ποιητής διέκρινε τα ποιήματά του σε τρεις κατηγορίες: στα φιλοσοφικά, τα ιστορικά και τα ηδονικά (ή αισθησιακά). Από αυτά τα περισσότερα ανήκουν στα ιστορικά. Η νεότερη κριτική επεσήμανε τον διδακτισμό της ποίησής του (ο Ευάγγελος Παπανούτσος ονόμασε τον Καβάφη «διδακτικό ποιητή») και τη σχέση της ποίησής του με τα ιστορικά περιστατικά της Αιγύπτου και της εκεί ελληνικής παροικίας (Στρ. Τσίρκας). Δύο χρόνια μετά τον θάνατο

του ποιητή επιχειρήθηκε η πρώτη συνολική παρουσίαση των έργων του που μέχρι τότε ήταν διασπαρμένα σε μονόφυλλα ή μικρές συλλογές. Ο Γιώργος Σεφέρης αργότερα, σε διάλεξή του με τίτλο «Κ. Π. Καβάφης, Θ. Σ. Έλιοτ, παράλληλοι» (1946), τοποθέτησε τον Καβάφη δίπλα στον Έλιοτ για την ανανεωτική του συμβολή στον μοντερνισμό (το κείμενο αυτό του Σεφέρη είναι δημοσιευμένο στις Δοκιμές του).

Ο Καβάφης με τις κωνσταντινουπολίτικες ρίζες του, με την αλεξανδρινή του αγωγή και την κοσμοπολίτικη εμπειρία του, από ερασιτέχνης περιφερειακός ποιητής του απόδημου Ελληνισμού έγινε βαθμιαία ο κεντρικός

ποιητής του Μείζονος Ελληνισμού, του καινούριου πλατιού ελληνικού κόσμου που άνοιξε ο Μεγαλέξαντρος, που υπερασπίστηκαν οι Βυζαντινοί, που αναφτέρωσε ο Βενιζέλος και σήμερα ακόμα, παρ' όλες τις αναδιπλώσεις του, εκτείνεται από την Κύπρο ως την Τασκένδη και από τον Καναδά ως την Αυστραλία. Είναι ο κόσμος της κοινής ελληνικής λαλιάς.

Γ. Π. Σαββίδης,
Μικρά Καβαφικά, Β', 1987

Άγγελος Σικελιανός

Σε ένα διαφορετικό κλίμα από εκείνο του Καβάφη κινείται η ποίηση του Άγγελου Σικελιανού (1884-1951). Ο Σικελιανός, καταγόμενος

από τη Λευκάδα, εμφανίστηκε στην ποίηση το 1909 με τον Αλαφροΐσκιωτο, μια λυρική αυτοβιογραφία του νέου ποιητή. «Η εντύπωση ήταν εξαιρετική», παρατηρεί ο κριτικός Μάρκος Αυγέρης στη μελέτη του για τον ποιητή, «ανάδειξε τον Σικελιανό αμέσως και τον έκανε σχεδόν ένδοξο. Ξαφνικά παρουσιάζόταν ένας ποιητής πλούσια προικισμένος, ένας πάνοπλος τεχνίτης που άνοιγε τολμηρά καινούριους ρυθμούς». Ο Αλαφροΐσκιωτος είναι ένας ύμνος στη φύση αλλά και στον ίδιο τον ποιητή. Το ποίημα, γραμμένο, όπως σημειώνει ο ποιητής, «την άνοιξη του 1907 στην Λιβυκήν έρημο», ζωντανεύει σε ποιητικές εικόνες τις εμπειρίες του από τη φύση του νησιού του.

Ο Σικελιανός που στάθηκε σε ολοκληρη τη ζωή του ένας οραματιστής,

επηρεάστηκε από τον συμβολισμό και ακολούθησε, κατά κάποιον τρόπο, την παράδοση του Παλαμά. Η τέχνη αποτελούσε και γι' αυτόν σημείο αναφοράς στη ζωή του. Πίστευε ότι ο ποιητής διαδραματίζει μέσα στον κόσμο τον ρόλο του αθλητή, του ασκητή, του προφήτη και του δημιουργού. Πίστευε επίσης ότι ο ποιητής είναι εκείνος που μπορεί να εκπροσωπήσει νόμιμα τον λαό.

Ο Σικελιανός εμπνεύστηκε από την αρχαία Ελλάδα και τις μυστηριακές λατρείες των Ελευσινίων και των Ορφικών. Πίστεψε πως ο άνθρωπος ανήκει σε ένα σύμπαν ενιαίο και οραματίστηκε μια ενιαία παγκόσμια θρησκεία που θα περιλαμβάνει στοιχεία από την αρχαία ελληνική και τη χριστιανική. Το ποίημά του Μήτηρ Θεού (1917) εγκαινίασε την περίοδο

της ωριμότητάς του. Η Θεοτόκος συνδέεται με τις μεγάλες Μητέρες-Θεότητες των μητριαρχικών θρησκειών, που ένωναν αρμονικά τη ζωή και τον θάνατο. Στο ίδιο κλίμα κινείται και το μακροσκελές ποίημα Πάσχα των Ελλήνων (1917/1918), ενώ στο ποίημα Ιερά οδός (1935) προφητεύει την ώρα της απελευθέρωσης του ανθρώπου από τον πόνο περιγράφοντας τη σκηνή ενός γύφτου με δύο αρκούδες που τις βάζει να χορέψουν.

Αποβλέποντας στη λύτρωση του ανθρώπου μέσα από το αρχαίο ελληνικό πνεύμα ο Σικελιανός διοργάνωσε στον χώρο του Μαντείου των Δελφών, που ήταν ο «Ομφαλός της γης», τις πρώτες «Δελφικές εορτές» και ανέβηκαν εκεί τραγωδίες, όπως ο Προμηθέας Δεσμώτης (1927) και οι Ικέτιδες του Αισχύλου (1930).

Ψυχή της εκτέλεσης αυτής ήταν η πρώτη γυναίκα του Εύα Πάλμερ, Αμερικανίδα στην καταγωγή, η οποία βασίστηκε στους ιδιαίτερους τρόπους της βυζαντινής μουσικής και ύφαινε η ίδια τα κοστούμια των χορευτών. Επρόκειτο για την πρώτη προσπάθεια να παρασταθεί η τραγωδία στον φυσικό της χώρο, στο αρχαίο θέατρο. Η προσπάθεια όμως αυτή τελικά απέτυχε και οι Εορτές κατέληξαν σε οικονομική καταστροφή. Η Εύα επέστρεψε στην Αμερική για να γυρίσει πάλι στην Ελλάδα το 1952, χρονιά του θανάτου της (τάφηκε στους Δελφούς).

Τις τελευταίες δεκαετίες της ζωής του ο Σικελιανός στράφηκε στη συγγραφή τραγωδιών. Την εποχή αυτή ο Σικελιανός συνθέτει τους Επίνικους Β', ποιήματα εμπνευσμένα από τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο

και την Κατοχή, τα περισσότερα από τα οποία κυκλοφορούσαν κρυφά και αποτελούσαν, όπως σημειώνει ο Λίνος Πολίτης, «ένα είδος αντίστασης». Οι τραγωδίες του Σικελιανού, ο Δαίδαλος στην Κρήτη, ο Χριστός στη Ρώμη, ο Θάνατος του Διγενή, η Σίβυλλα, έχουν ως βασικό τους θέμα τη σύγκρουση του πνεύματος με την ύλη.

Ο Σικελιανός στάθηκε ο παιδευτής και συνάμα ο λυτρωτής μας. Η ποίησή του, όπως και κάθε μεγάλη ποίηση, αποκαλύπτει εις μέγεθος ανθρώπινα συναισθήματα. Κοινές εκφράσεις ευγενίζονται μέσα στο λόγο του και υψώνονται σε αθάνατη σφαίρα.

Παντελής Πρεβελάκης

Κώστας Βάρναλης

Από τα ίδια ανθρωπιστικά ιδανικά και την πίστη στον ποιητή-προφήτη διακατέχεται και ο Κώστας Βάρναλης (1884-1974), που στα πρώτα χρόνια της ποιητικής διαδρομής του ακολούθησε επίσης τα βήματα του Παλαμά. Γεννήθηκε στον Πύργο της Ανατολικής Ρωμυλίας (στη σημερινή Βουλγαρία) και σπούδασε στην Αθήνα φιλολογία. Στη συνέχεια εργάστηκε ως καθηγητής στη Μέση Εκπαίδευση και ως δημοσιογράφος. Στα γράμματα εμφανίστηκε τον Αύγουστο του 1904 από το περιοδικό Νουμάς. Μετά την παραμονή του στο Παρίσι, όπου σπούδασε φιλοσοφία και κοινωνιολογία, η κοσμοθεωρία του Βάρναλη διαφοροποιήθηκε. Ο ποιητής μυήθηκε στη μαρξιστική ιδεολογία και τον διαλεκτικό υλισμό. Δύο μεγάλα συνθετικά ποιήματά του που

γράφτηκαν τότε στο Παρίσι Το φως που καίει (1922) και οι Σκλάβοι πολιορκημένοι (1927), μια μεγάλη σύνθεση για τις φρικαλεότητες του πολέμου με φανερή αναφορά στους Ελεύθερους πολιορκημένους του Σολωμού, αποτελούν δείγματα της καθαρά λυρικής προσφοράς του αλλά και δείχνουν τους νέους ιδεολογικούς προσανατολισμούς του.

Το ποιητικό έργο του Βάρναλη εμπνέεται αρχικά από τη στροφή προς την κλασική αρχαιότητα, τον αισθητισμό, τη λατρεία του αρχαίου κάλλους και την παρνασσιακή τελειότητα της μορφής. Στη συνέχεια ο ποιητής δεν ασχολείται πλέον με τον εαυτό του, αλλά στρέφει το ενδιαφέρον του προς το κοινωνικό σύνολο. Την περίοδο αυτή της ζωής του έγραψε τα κυριότερα έργα του. Ο Βάρναλης επιδίωξε να συνθέσει το

ειδωλολατρικό στοιχείο με το χριστιανικό, όπως έκαναν ο Παλαμάς και ο Σικελιανός με διάθεση να ασκήσει κριτική στις παραδομένες αξίες. Η διάθεση αυτή εκφράζεται περισσότερο στα πεζά του έργα (Η αληθινή απολογία του Σωκράτη, 1931, Το ημερολόγιο της Πηνελόπης, 1946).

Ο Βάρναλης αποτελεί σταθμό στη λογοτεχνία μας, επειδή είναι εκείνος που εισάγει τα πολιτικά και κοινωνικά θέματα στην ποίηση. Η ποίηση του Βάρναλη δε διστάζει να αποκαλύψει μια άλλη ανθρώπινη πλευρά, την ταβέρνα, το βρώμικο υπόγειο, όπου συχνάζουν οι φτωχοί εργάτες και οι απόκληροι της κοινωνίας. Ο ποιητής μένει πιστός στις παραδοσιακές ποιητικές φόρμες, ώστε να είναι το έργο του προσιτό στο αναγνωστικό κοινό και να μεταφέρει τα αντιπολεμικά και επαναστατικά της μηνύματα.

Αβεβαιότητα και αδιέξοδα

Αν όμως ο Βάρναλης διατυπώνει μέσα από τη μαρξιστική του ιδεολογία μια αγωνιστική στάση, δεν ισχύει το ίδιο και για τους άλλους ποιητές που δημιουργούν την ίδια εποχή και έχουν ανδρωθεί μέσα στο κλίμα της ρευστότητας, των συνεχών ανατροπών και της αβεβαιότητας που επικρατούσαν στις αρχές του 20ού αιώνα. Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος είχε δημιουργήσει μεγάλη αναστάτωση και απογοήτευση στους ανθρώπους της εποχής. Ειδικότερα στην Ελλάδα, τους νικηφόρους πολέμους του 1912-1913, που οδήγησαν στη διεύρυνση του ελληνικού κράτους, τους διαδέχτηκε η σύγκρουση του βασιλιά Κωνσταντίνου και του Βενιζέλου, η οποία οδήγησε σε εθνικό διχασμό το 1916. Από αυτό το κλίμα της ανασφάλειας και

του διάχυτου φόβου ήταν αδύνατον να μείνουν ανεπηρέαστοι οι ποιητές. Πράγματι, στα κείμενά τους παρατηρείται μια στάση παραίτησης, αποξένωσης και απαισιοδοξίας. Η Μικρασιατική Καταστροφή, το 1922, που αναγκάζει τους Έλληνες της Μικράς Ασίας να επιστρέψουν στην Ελλάδα ως πρόσφυγες, επιτείνει το αδιέξοδο.

Κώστας Καρυωτάκης

Κύριος εκφραστής αυτής της παρακμιακής τάσης είναι ο **Κώστας Καρυωτάκης** (1896-1928), ο ποιητής που, μετά την αυτοκτονία του στην Πρέβεζα, αναγορεύτηκε άμεσα ως «ο αντιπρόσωπος μιας εποχής». Ο χαρακτηρισμός αυτός στη διάρκεια της δεκαετίας του '30 έλαβε αρνητική σημασία γιατί συνδυάστηκε με τη βαριά ατμόσφαιρα

103 / 108 - 109

που δημιουργούσαν τα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα της εποχής: εθνικός διχασμός, Μικρασιατική Καταστροφή, πολιτική αστάθεια. Τον ορίζοντα της εποχής, όπως γράφει η καθηγήτρια Χριστίνα Ντουνιά στη μελέτη της για τον ποιητή, σκιάζουν οι εικόνες του θανάτου, της ήττας, της αρρώστιας, της προσφυγιάς, της φτώχειας. Επιθυμία της Γενιάς του '30 ήταν να παραμερίσει αποφασιστικά αυτό τον ορίζοντα.

Ο Καρυωτάκης γεννήθηκε στην Τρίπολη και σε ηλικία δεκατεσσάρων ετών διακρίθηκε σε διαγωνισμό του περιοδικού Διάπλασις των Παίδων. Σπούδασε νομικά και εργάστηκε ως δημόσιος υπάλληλος όντας υποχρεωμένος να μετακινείται από υπηρεσία σε υπηρεσία.

Η πρώτη του ποιητική συλλογή
Ο πόνος του ανθρώπου και των

πραγμάτων κυκλοφόρησε το 1919 και ακολούθησε η συλλογή Νηπενθή (1921). Οι δύο αυτές συλλογές αποτελούν την πρώτη περίοδο του έργου του. Η δεύτερη περίοδος περιλαμβάνει τη συλλογή Ελεγεία και Σάτιρες (1928).

Ζωρζ Σερά, «Ο φάρος του Ονφλέρ»,
1886 (Ο κόσμος της ζωγραφικής,
εκδ. Πατάκη)

Η ποίηση του Καρυωτάκη είναι σοβαρή. Ο αισθηματισμός και η φιλαρέσκεια απουσιάζουν εντελώς από αυτήν. Ο ποιητής αγαπά τη ζωή, αλλά αισθάνεται όλο και πιο έντονα τη ματαιότητά της για να καταλήξει τελικά σε τραγικό αδιέξοδο. Στο έργο του ψάλλει το άδοξο, το ασήμαντο, το ανικανοποίητο και διαμαρτύρεται εκθέτοντας την πικρία του με σαρκαστικό τρόπο. Ο σαρκασμός του, που θεωρήθηκε διέξοδος στην απογοήτευσή του, όπως γράφει ο ιστορικός μας Λίνος Πολίτης, δεν ήταν δυνατόν να διοχετευθεί σε παραδομένα ποιητικά σχήματα. Δημιούργησε έτσι ο ποιητής την «καινούρια έκφραση», που επηρέασε πολλούς μεταγενέστερους ομοτέχνους του.

Άλλοι ποιητές μέχρι το 1930

Το αίσθημα του ανικανοποίητου καλλιεργήθηκε από πολλούς ποιητές της γενιάς του '20, ιδιαίτερα μετά την τραγική αυτοκτονία του Καρυωτάκη. Πολλοί τον μιμήθηκαν και έδωσαν στους μελετητές το δικαίωμα να μιλούν για «καρυωτακισμό» σαν ξεχωριστό ρεύμα και φιλολογική μόδα. Αναφέρουμε ενδεικτικά την ποιήτρια **Μαρία Πολυδούρη (1902-1930)**, της οποίας η ποίηση διακρίνεται από μελαγχολική διάθεση, τον **Ναπολέοντα Λαπαθιώτη (1888-1944)**, άνθρωπο με εξαιρετική μόρφωση, που δεν άσκησε συστηματικά κανένα επάγγελμα και συνέδεσε τη ζωή του με την τέχνη πριν δώσει στη ζωή του βίαιο τέλος. Ο Λαπαθιώτης εκφράζει στα κείμενα του μια λεπτή ευαισθησία, γεμάτη νοσταλγία και τρυφερότητα, ενώ ο **Μήτσος Παπανικολάου**

(1900-1943) στην ποίησή του θρηνεί για την αδιαφορία, μέσα στην οποία είναι καταδικασμένος να ζει. Ο Παπανικολάου στάθηκε στενός φίλος του ποιητή Ναπολέοντα Λαπαθιώτη. Ακόμα και ο τρόπος με τον οποίο οι δύο ποιητές έζησαν είχε πολλά κοινά σημεία. Ο Παπανικολάου γνώριζε καλά την ευρωπαϊκή λογοτεχνία και μετέφρασε ποιητές που ταίριαζαν στην ιδιοσυγκρασία του και τον επηρέαζαν. Πρόκειται για τους ίδιους ποιητές που αγάπησε και ο Λαπαθιώτης – τον Σαρλ Μπωντλαίρ (Charles Baudelaire), τον Πωλ Βερλαίν (Paul Verlaine), τον Όσκαρ Ουάιλντ (Oscar Wilde), τον Έντγκαρ Άλαν Πόε (Edgar Allan Poe). Η συλλογή Το Εσωτερικό και το Τοπίο, όπου αφθονούν τα συμβολιστικά στοιχεία, περιλαμβάνει τα καλύτερα ποιήματα του Παπανικολάου.

Τέλλος Άγρας

Στο κλίμα αυτό δημιουργεί και ο Τέλλος Άγρας (1899-1944, φιλολογικό ψευδώνυμο του Ευάγγελου Ιωάννου), ποιητής, κριτικός και μεταφραστής. Ο Άγρας, που ξεκίνησε από τη Διάπλαση, επηρεάστηκε από τον γαλλικό συμβολισμό, δημοσίευσε το 1934 και το 1940 αντίστοιχα δύο ποιητικές συλλογές, όπου παρουσιάζεται μια μουντή ατμόσφαιρα· θλιμμένα βροχερά δειλινά, θλίψη, ανέχεια της αθηναϊκής φτωχογειτονιάς. Στα ποιήματά του, που εκδόθηκαν σε τόμο μετά τον θάνατό του με τον τίτλο Τριαντάφυλλα μιανής ημέρας (1965), δείχνει ότι προσπαθεί να απαλλαγεί από τη μονοτονία των θεμάτων της γενιάς του. Η ανανέωση ωστόσο του ποιητικού λόγου θα έλθει αργότερα με τους ποιητές της λεγόμενης

«Γενιάς του '30». Εκτός από την ποίηση, ο Άγρας ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την κριτική, δημοσιεύοντας πολλά κείμενά του σε περιοδικά της εποχής. Ο τραυματισμός του στα χρόνια του εμφυλίου τον οδήγησε τελικά στον θάνατο.

Ρώμος Φιλύρας

Η ειρωνεία και ο αυτοσαρκασμός αποτελούν στοιχεία της ποίησης και του Ρώμου Φιλύρα (1889-1942), που κινήθηκε στο ίδιο κλίμα με τον Καρυωτάκη. Το αίσθημα της ματαιότητας της εφήμερης διασκέδασης, που δε δίνει νόημα στη ζωή του ανθρώπου, γίνεται φανερό στο έργο του. Χωρίς να φτάνει τη λογοτεχνική ποιότητα του Καρυωτάκη, ο Ρώμος Φιλύρας ανανέωσε τον παραδοσιακό στίχο και προετοίμασε το έδαφος για τη ρήξη με την παράδοση στην

ποίηση. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις συλλογές του Ρόδα στον αφρό (1911), Κλεψύδρα (1921), Ο πιερότος (1922).

Κώστας Ουράνης

Ο ρεαλισμός και η σάτιρα αποτελούν χαρακτηριστικά στοιχεία του έργου του Κώστα Ουράνη (1890-1952), που γεννήθηκε στην Πόλη και ταξίδεψε σε όλο τον κόσμο ως δημοσιογράφος. Η αγάπη του για τα ταξίδια αποτυπώθηκε στις ταξιδιωτικές του εντυπώσεις, που εκδόθηκαν σε αρκετούς τόμους. Το ποιητικό έργο του χαρακτηρίζεται από τα αισθήματα του κενού και της πλήξης. Ακόμα και οι τίτλοι των πιο σημαντικών συλλογών του, *Νοσταλγίες* (1920) και *Αποδημίες* (1923), καθρεφτίζουν αυτό το πνεύμα.

Τάκης Παπατσώνης

Με εντελώς διαφορετικό τρόπο αντιμετωπίζει το πνεύμα της εποχής ο Τάκης Παπατσώνης (1895-1976), βρίσκοντας καταφύγιο στη θρησκευτική πίστη. Στη μοναξιά του προσφεύγει στον Θεό, που είναι ο μόνος που μπορεί να τον εξιλεώσει, να τον βοηθήσει να σωθεί από την αμαρτία. Έτσι, αν και ο συμβολισμός είναι αυτός που κυρίως τον επηρεάζει, δεν τον οδηγεί στην ίδια ποιητική έκφραση με τον Παπανικολάου, τον Λαπαθιώτη ή τον Άγρα. Ο Παπατσώνης, ο οποίος διαμόρφωσε αρκετά νωρίς ένα ύφος προσωπικό, που τον οδήγησε κοντά στον μοντερνισμό, συγκέντρωσε το έργο του σε δύο τόμους με τίτλο Εκλογή Α', Β' (1962).

Δημοσθένης Βουτυράς

Όλοι οι προηγούμενοι ποιητές μέσα από τις αναζητήσεις τους προετοιμάζουν την αλλαγή, τη στροφή που θα γίνει με τη γενιά που ακολουθεί, δηλαδή τη Γενιά του '30. Στο μεταίχμιο μεταξύ των λογοτεχνών της δεκαετίας του 1920 και της Γενιάς του '30 κινείται ο **Δημοσθένης Βουτυράς (1871-1958)**. Χωρίς ιδιαίτερες σπουδές, πέρασε δύσκολα παιδικά χρόνια και έζησε μια ζωή γεμάτη στερήσεις. Τα θέματα των διηγημάτων του (Το παιδί της βουβής, δημοσιευμένο σε περιοδικό το 1905, κ.ά.) προέρχονται από τις φτωχές εργατικές συνοικίες και οι ήρωές του είναι οι άνθρωποι του καφενείου, της ταβέρνας, του περιθωρίου. Η απαισιοδοξία και η παραίτηση χαρακτηρίζουν το έργο του συγγραφέα που άσκησε μεγάλη

**επίδραση σε κάποιους από τους
πεζογράφους της Γενιάς του '30.**

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

- ✓ Ο Άγγ. Σικελιανός και ο Κ. Βάρναλης δημιουργούν μέσα στο κλίμα που είχε διαμορφώσει ο Κ. Παλαμάς, ενώ ο Κ. Καβάφης ακολουθεί τον δικό του ξεχωριστό δρόμο. Η Μικρασιατική εκστρατεία που καταλήγει στη Μικρασιατική Καταστροφή το 1922 επηρεάζει τους ποιητές που δημιουργούν στη δεκαετία του 1920 και χαρακτηρίζονται βαθμιαία από ένα κλίμα ηττοπάθειας και παραίτησης.
- ✓ Κύριος εκφραστής αυτής της τάσης γίνεται ο Κ. Καρυωτάκης που επηρεάζει αρκετούς ομοτέχνους του. Στο κλίμα αυτό δημιουργούν και άλλοι ποιητές, όπως ο Άγρας που επηρεάστηκε από

τον γαλλικό συμβολισμό, ο Φιλύρας που ανανέωσε τον παραδοσιακό στίχο, ο Παπατσώνης που καταφεύγει στη χριστιανική πίστη εγκαινιάζοντας παράλληλα τη μοντέρνα γραφή κ.ά.

Ασκήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Να προσπαθήσετε να σκιαγραφήσετε το κλίμα (κοινωνικό, οικονομικό, ψυχολογικό) μέσα στο οποίο δημιουργούν οι λογοτέχνες από το 1920 ως το 1930. Να παρατηρήσετε στους Πίνακες το ιστορικό πλαίσιο 1914-1923 και να λάβετε υπόψη ότι το 1922 η Ελλάδα δέχτηκε 1.500.000 πρόσφυγες.

2. Να διαβάσετε την «αθηναϊκή επιστολή» του Γρηγορίου Ξενόπουλου με τίτλο «Ο Καβάφης» και να σχολιάσετε τον τρόπο με τον οποίο ο Ξενόπουλος μιλά στα παιδιά για τον ποιητή. Στη συνέχεια και αφού μελετήσετε σχετικά να αιτιολογήσετε την ποιητική ιδιοφυΐα του μεγάλου Αλεξανδρινού ποιητή, του

οποίου η ποίηση διέσπασε τα ελληνικά σύνορα και έγινε ποίηση ευρωπαϊκή.

3. Στο διαδίκτυο, στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.IME.gr/>, να δείτε τη σελίδα: «Η επέκταση του ελληνικού κράτους, Πολιτισμός». Από εκεί να πάρετε πληροφορίες για τις τάσεις που υπάρχουν στις Τέχνες την ίδια περίοδο και να τις συγκρίνετε με τη λογοτεχνία.

Βιβλιογραφία

- 1. Βίτσι, Μ. (2002). Ιδεολογική λειτουργία της ελληνικής ηθογραφίας. Αθήνα: Κέδρος.**
- 2. Δάλλας, Γ. (1986). Καβάφης και Ιστορία. Αθήνα: Ερμής.**
- 3. Δασκαλόπουλος, Δ. & Στασινοπούλου, Μ. (2001). Ο βίος και το έργο του Κ. Π. Καβάφη. Αθήνα: Μεταίχμιο.**
- 4. Ιλίνσκαγια, Σ. (1998). Οι δρόμοι προς τον ρεαλισμό στην ποίηση του 20ού αιώνα. Αθήνα: Κέδρος.**
- 5. Μαστροδημήτρης, Π. Δ. (1996). Εισαγωγή στη Νεοελληνική Ηθογραφία. Αθήνα: Δόμος.**

6. Ντουνιά, Χ. (2001). Κ. Γ. Καρυωτάκης, Η αντοχή μιας αδέσποτης τέχνης. Αθήνα: Καστανιώτης.
7. Πρεβελάκης, Π. (1984). Άγγελος Σικελιανός. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
8. Σαββίδης, Γ. Π. (1989). Στον πεζόδρομο του Καρυωτάκη. Ο παρατηρητής, 9-10.
9. [Συλλογικό] (1998). Καρυωτάκης και καρυωτακισμός, Πρακτικά επιστημονικού συμποσίου το 1997. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού πολιτισμού και Γενικής παιδείας, Σχολή Μωραΐτη.

**10. Φαρίνου-Μαλαματάρη, Γ. (2001).
Αφηγηματικές τεχνικές στον
Παπαδιαμάντη. Αθήνα: Κέδρος**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΝΟΤΗΤΕΣ:

6. Η νεότερη περίοδος της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (1880-1930).....	5
α) Η Νέα Αθηναϊκή Σχολή και η ηθογραφία (1880-1922)	6
β) Η ποίηση μέχρι το 1930	84

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.